АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил 3 СЕНТЯБР сешанба
№ 35 (291)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

ПРЕЗИДЕНТ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ 11 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ ТАБРИК СЎЗИ

Азиз ватандошлар!
Қадрли меҳмонлар!
Ҳурматли хонимлар ва жаноблар!

Бугун юртимизда катта байрам, катта тантана.

Роппа-роса ўн бир йил аввал биз эски мустабид тузумдан воз кечиб, мустақил, эркин ва озод йўлни танлаб олдик, демократик тамойилларга, бозор иқтисодиёти асосларига таянган янги жамият, ҳеч кимдан кам бўлмайдиган янги ҳаёт қуришга бел боғладик.

Мана шу энг улуғ, энг буюк сана билан барчангизни, бутун халқимизни чин қалбимдан муборакбод этишга рухсат бергайсиз.

Албатта, ўн бир йил мамлакатимизнинг кўҳна ва буюк, кўп мингйиллик тарихида бир зум, бир дақиқа, десак, асло муболаға бўлмайди.

Лекин ўн бир йил олдин Ватанимиз тарихининг туб бурилиш нуқтасида, ўта таҳликали ва ўта хавфли кунларда биз яккаю ягона тўғри йўлни танлаганимизни бугун ҳаётимизнинг ўзи исботлаб бермоқда.

Мен ишонаман — асрлар, замонлар ўтади, юртимизда янги авлодлар дунёга келади, ҳеч шубҳасиз, халқимизнинг азалий орзу-умидларини рўёбга чиқарган, тараққиётимизнинг чексиз имконият ва истиқболларини очиб берган бу кун юртимиз тарихида асло ўчмайдиган буюк сана бўлиб қолади.

Биз ўз озодлигимизни, ўз тақдиримизни қўлга олиб, тарихан қисқа даврда ҳақиқатан ҳам ўзининг маъно-моҳияти билан бир йили ўн, балки юз йилларга тенг келадиган, мураккаб ва шу билан бирга, шарафли йўлни босиб ўтдик.

Биз бунинг тасдиғини, аввалambор, юртимизда ҳукм сураётган тинчлик ва барқарорликда, кундан-кунга гўзал ва обод бўлиб бораётган шаҳар ва қишлоқларимиз, замонавий корхона ва иншоотлар, янги лицей ва коллежларимиз қиёфасида кўрамиз.

Биз буни одамларимизнинг, халқимизнинг дунёқараши, онг ва тафаккури ўзгариб, жамиятимизда меҳр-оқибат, ўзаро ҳамжиҳатлик руҳи, эртанги кунга ишонч туйғуси мустаҳкамланиб бораётганида, буюк бунёдкорлик хусусиятлари яққол намоён бўлаётганида кўрмоқдамиз.

Бунинг тасдиғини халқаро терроризмга қарши курашда эл-юртимизнинг кўрсатаётган қатъиятига жаҳон аҳли тан бериб, дунё ҳамжамиятида ўз мустақил овозига эга бўлган Ўзбекистонимизнинг обрў-эътибори ошиб бораётганида кузатмоқдамиз.

Тарихимизда мисли кўрилмаган бундай ўзгаришлар, Ўзбекистон ва ўзбек номининг жаҳон миқёсида шундай даражага кўтарилиши ва тараннум этилиши, ҳеч шубҳасиз, 11 йил олдин ҳеч кимнинг хаёлига ва ақлига сиғмасди, десак, ҳеч қандай хато бўлмайди.

Қадрли юртдошлар!

Бутун жаҳон қаторида янги йигирма биринчи асрга қадам қўйдик.

Янги аср — ахборот, юксак технологиялар ва замонавий билимлар, олдимизда очилаётган янги истиқболлар асридир.

Шу билан бирга, бу шиддаткор асрда атрофимизда ва халқаро майдонда қандай янги таҳдид ва хавф-хатарлар кучайиб бораётганидан кўз юмиб бўлмайди.

Бундай вазият барчамиздан, аввало, ҳушёрлик ва сезгирликни, тез ўзгариб бораётган замон билан ҳамоҳанг бўлиб, узоқни кўзлаб яшашимизни талаб қилмоқда.

Биз тараққий топган давлатлар қаторидан ўрин эгаллашга, эркин ва фаровон ҳаёт қуришга азму қарор қилган эканмиз, бу юксак мақсад-муддаоларга эришиш — биринчи галда ўзимизга, бизнинг ташаббус ва тадбиркорлигимизга, ҳар биримизнинг Ватан ва халқ олдида фарзандлик бурчимизни нечоғли масъулият билан адо этишимизга боғлиқ.

Менинг даъватим, азиз дўстлар, биродарлар — мана шундай юксак масъулиятга муносиб бўлайлик, шунинг учун курашайлик, бутун борлиғимизни шунга бахшида этайлик.

Яна бир бор барчангизни Ватанимиз мустақиллигининг ўн бир йиллиги билан чин юракдан табриклайман.

Сизларни, азиз юртдошларим, бағримга босиб барчангизга сиҳат-саломатлик, бахт ва омад, хонадонларингизга тинчлик ва тотувлик, файзу барака тилайман.

Озодлигимиз мангу, мустақиллигимиз абадий бўлсин!

«Қатағон қурбонлари хотираси» музейи

ШАҲИДЛАРНИНГ ОРЗУЛАРИ УШАЛГАН КУН

Халқимиз кўп асрлик тарихи давомида не-не кунларни бошдан кечирган. Тарихимизнинг энг қора саҳифаларидан бири чор Россиясининг Ўрта Осиёни истило қилишидан бошланади. Ўша кунлардан Истиқлолгача Ватан ва юрт равнақи йўлида курашган неча минглаб асл юртдошларимиз ноҳақ қурбон бўлдилар.

Халқимиз ўз фарзандларининг муқаддас номини ҳар доим азиз билиб, доимо ёдда сақлаб келади. Бу — миллатимизнинг азалий қадрияти. Мустақиллик йилларида бу қадриятимизни юксалтириш борасидаги кенг кўламли ибратли ишлар амалга оширилди. Президентимиз ташаббуси билан Тошкентда «Шаҳидлар хотираси» ёдгорлик мажмуи бунёд этилиб, Қатағон қурбонларини ёд этиш кунининг белгиланиши бу савобли юмушларимизнинг энг қутлуғларидандир.

31 август — Қатағон қурбонларини ёд этиш куни муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов «Шаҳидлар хотираси» ёдгорлик мажмуида бўлиб ўтган маросимда иштирок этди.

Эрта тонгда шаҳидлар ҳаққига Қуръон тиловат қилинди.

Давлатимиз раҳбари хиёбонда бунёд этилган «Қатағон қурбонлари хотираси» музейини кўздан кечирди.

— Мустамлакачилик сиёсати халқларни ҳар доим жабру ситам, эзилиш ва камситишларга дучор қилади, — деди Ислом Каримов музейни кўздан кечирар экан. — Халқимиз ҳам неча йиллар давомида ана шундай даҳшатли синовларни бошдан кечирди. Минг-минглаб бегуноҳ, асл фарзандлар қурбон бўлди. Ўз тарихини ҳурмат қилган халқ, миллат аждодлар ёдини доимо қутлуғ билиб, хотирасини эъзозлаб яшайди. Бу эса халқнинг ўзлигини англашига ёрдам берадиган муҳим омиллардан биридир.

Ўзаро низолар ва ноаҳиллик давлат асосини емиради, деб таъкидлади Президентимиз. Соҳибқирон Амир Темур бунёд этган буюк салтанат парчаланиб кетгандан сўнг вужудга келган хонликлару амирликлар ўртасидаги келишмовчиликлар она юртимизда тараққиёт сусайишига олиб келди. Охир-оқибат муқаддас заминимиз оёқ ости бўлди. Мустабид тузум даврида халқимиз қадриятларининг топталиши, сон-саноқсиз қурбонлар берилишининг асл сабаблари ҳам ана шулардадир. Ҳар бир жараённинг сабаб-оқибатлари тўлиқ очиб берилгандагина унинг асл моҳиятини тушуниш мумкин бўлади. Шу боис, музей ишини ташкил этишда ана шу омиллардан келиб чиқмоқ керак. Токи, бугунги авлод тарқоқлик ва ўзаро низолар қандай аянчли оқибатларга олиб келишини ҳис этиб турсин.

Юртимиз, халқимиз равнақини кўролмаганлар ҳеч қачон тинч ётмаган. XX асрнинг 90-йиллари бошларида юз берган "Фарғона воқеалари" замирида ҳам айнан шундай мақсадлар ётган эди. Яратганга шукрлар бўлсинки, Президентимиз Ислом Каримовнинг қатъияти ва доно сиёсати натижаси ўлароқ бундай манфур ниятлар амалга ошишига йўл қўйилмади.

Шу ўринда мазкур музейни бунёд этиш ташаббускори шахсан Президентимиз эканини таъкидлаб ўтиш жоиз. Бўзсув соҳилида қад ростлаган бу иншоот шарқ меъморлигининг энг яхши анъаналарини ўзида мужассам этган. Бу ерда халқимизнинг чор Россияси истилосидан мустақилликкача бўлган даврда бошдан кечирган даҳшатли жабру ситамлари, қатағонлардан шаҳодат берувчи экспонатлар жой олган. Тарихий ашёлар ўша замонлар даҳшатини яққол кўрсатиб турибди.

Музейда бўлган киши мустабид тузум фақат зиёлиларни эмас, балки оддий деҳқону чорвадор, ишчию хизматчи, борингки, жамиятнинг барча табақалари вакилларини ўз домига тортганига гувоҳ бўлади. Бу ерда миллат хотираси мужассам топганини кўради. Музейни томоша қилувчилар, хусусан, ёшлар сабоқ олиши керакки, халқимизнинг бугунги саодатли кунларга эришиши осон кечмаган. Шу боис Ватанимиз мустақилликнинг қадрига етиш, уни асраб-авайлаш ва ҳимоя қилиш барчамизнинг бурчимиздир.

Музей ва унинг атрофида хотира муҳитини яратиш муҳим аҳамият касб этади. Жумладан, ўзбек мумтоз куйларининг таралиб туриши ана шундай руҳ пайдо бўлишига хизмат қилади. Чунки бу хиёбон кўнгилочар жой эмас, бутун бир халқ, миллатнинг асл фарзандлари хотирасига бўлган эҳтиром намунасидир. Бу ердаги муҳит адолат қарор топганидан дарак бериб туриши лозим. Чор Россияси армияси томонидан қириб ташланган, "қулоқлаштириш" кампанияси даврида олис ўлкаларга сургун қилинган, Сталиннинг "қатағон тегирмони"га ташланган, "ўзбек иши", "пахта иши" деб мислсиз жабру ситамларга дучор қилинган барча инсонлар ёди абадийдир.

Анвар КАРИМОВ,
ЎзА мухбири

Ўзбекистон мустақиллигининг 11 йиллиги ўзбек халқининг энг улуғ байрами сифатида нишонланди.

Пойтахтимиздаги Мустақиллик майдонида бўлиб ўтган байрам тантанасида Президент Ислом Каримов иштирок этиб, нутқ сўзлади.

* * *

31 август Қатағон қурбонларини ёд этиш куни муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов «Шаҳидлар хотираси» ёдгорлик мажмуида бўлиб ўтган маросимда иштирок этди.

* * *

"Lotus — Buluglur" Ўзбекистон — Туркия қўшма корхонаси ишга тушди.

* * *

29-30 август кунлари Тошкентда иккинчи чақириқ Олий Мажлиснинг тўққизинчи сессияси бўлиб ўтди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президентининг матбуот хизмати, Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлиги вакиллари, жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети талаба ва аспирантлари иштирокида "Ўзбекистон - Япония: янги ахборот технологиялари соҳасидаги ҳамкорлик" мавзуида масофали видеоанжуман бўлиб ўтди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Лизинг фаолиятини ривожлантиришни янада рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Фармони эълон қилинди.

* * *

Шу йилнинг декабр ойида Финляндияда глобаллашув муаммолари бўйича Халқаро конференция бўлиб ўтади. Ушбу тадбир айни пайтда Йоҳаннесбургда БМТнинг барқарор ривожланиш бўйича ўтаётган саммитининг давоми бўлади.

ТАДБИРКОР ВА ТАРАҚҚИЁТ

ТЎҚҚИЗИНЧИ МАЪЛУМОТ

2002 йилнинг ўтган даври мобайнида Адлия вазирлиги ва унинг жойлардаги идораларига тадбиркорлардан қонуний манфаатларининг бузилиши тўғрисида 2163 та ариза (улардан 703 таси шартномавий муносабатлар бўйича) келиб тушган. Шулардан 906 таси тадбиркорларнинг фойдасига ҳал қилиниб, 517 таси бўйича тегишли кўрсатма ва тушунтиришлар берилди, 161 таси идоравий мансублигига қараб тегишли муассаса ва идораларга юборилди ҳамда 57 та шикоят келтирилган даъволар тасдиқланмагани туфайли эгаларига қайтариб юборилди. Шунингдек, "Ишонч телефонлари» орқали 484 та мурожаат қилиниб, шулардан 149 та мурожаат мазмуни ўрганиб чиқилган ва тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган тегишли таъсир чоралари кўрилган. Хусусан, 335 та мурожаат бўйича ҳуқуқий мақомдаги тушунтиришлар ҳавола этилган. Таъкидлаш жоизки, 2000 йилдан ҳозирги кунга қадар Адлия вазирлиги ва унинг ҳуқуқий тузилмалари ташаббуси билан суд органлари томонидан ноқонуний жиноий жавобгарликка тортилган 505 нафар тадбиркор оқланди ёки уларга нисбатан қўзғатилган жиноий ишларга чек қўйилди. Адлия ходимлари томонидан судларга тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган 4,18 млрд сўм қийматдаги 3165 та даъво аризалари киритилди. Шу йилнинг 1-ярмида оила пудратчилари манфаатлари кўзланган ҳолда судларга 225,2 млн сўмлик 1408 та даъво аризаси киритилгани ҳам алоҳида эътиборни жалб қилади. Бундан ташқари, қонунбузарликка йўл қўйган 272 нафар давлат ҳокимияти, назорат қилувчи, хўжалик ва корхоналар ҳамда мансабдор шахслардан 345,8 млн сўм миқдорда моддий ва маънавий зарар, яъни бой берилган фойда суд ёрдамида ундириб олинди. Шунингдек, адлия идоралари томонидан тегишли идораларга жами бўлиб 1105 нафар тақдимнома ва 32 нафар огоҳлантириш хати киритилган. Уларнинг ижроси масаласи билан боғлиқ 788 нафар шахс интизомий жавобгарликка тортилган бўлиб, шундан 106 нафари эгаллаб турган лавозимидан озод этилган.

2001 йилда Тошкент вилоятида фаолият кўрсатаётган 5,107 нафар тадбиркорга махсус саволнома билан мурожаат қилинди. Булардан 2272 нафарини (44,5 фоиз) якка тартибдаги тадбиркорлар 755 нафарни (14,8 фоиз) кичик корхоналар, 526 нафарни (10,3 фоиз) микрофирма, 420 нафарни (8,2 фоиз) ўрта бизнес субъектлари, 1134 нафарни (22,2 фоиз) бошқа турдаги тадбиркор субъектлари ташкил этди. Сўров натижасига қараганда, текширув пайтида тадбиркорлардан қонун ҳужжатларида назарда тутилмаган ортиқча ҳужжатлар талаб қилингани ачинарли ҳоллардан биридир. Жумладан, сўровда қатнашган тадбиркорларнинг 1811 нафари (35,5 фоиз) давлат рўйхатидан белгиланган муддатда ўтказилмаган. Масалан, уларнинг 902 нафари (15,7 фоиз) 1 ой, 335 нафари (6,6 фоиз) 2 ой, 285 нафари (5,6 фоиз) 3 ой, 190 нафари (3,7 фоиз) 6 ой, 110 нафари (2,2 фоиз) 1 йил, 89 нафари (1,7 фоиз) 1 йилдан кўпроқ муддат ичида давлат рўйхатига олингани қайд этилган. Бундан ташқари, маҳаллий давлат идоралари томонидан турли хил жамғарма ва тадбирларга тадбиркорларнинг маблағлари мажбурий равишда жалб қилинган. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш амалдаги қонун ҳужжатлари билан қатъий тартибга солинган бўлса-да, назорат ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари томонидан тадбиркорлик субъекти фаолиятига ноқонуний равишда аралашиш ҳоллари ҳам учрайди. Сўровда бундай текширишларнинг 739 таси солиқ, 395 таси давлат санитария эпидемология, 276 таси ёнғинга қарши кураш, 146 таси ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва 132 таси бошқа идоралар томонидан ўтказилгани ишончли маълумотлар орқали баён этилган. Қонунга кўра текширишлар бир йилда бир марта ўтказилиши лозим. Лекин бу тартибга ҳам риоя этмаслик ҳоллари учрайди. Масалан, сўралган тадбиркорларнинг 1055 нафари бир йилда 2 марта, 588 нфари 3-5 марта, 197 нафари 6-10 марта, 156 нафари 10 мартадан кўп текширилгани кишида таассуф уйғотади. Шуни ҳам қайд этиш лозимки, 1512 та ҳолатда текширувчилар текшириш ўтказиш ҳуқуқини берувчи ҳужжатларни тадбиркорга танишиш учун тақдим этмаган ҳоллар ҳам содир бўлган.

Масалан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ходимлари 972 та ҳолатда жиноят иши қўзғалишга бирон сабаб мавжуд бўлмаса-да, тадбиркорлар фаолияти бўйича текширув ўтказиб, хизмат идораларига чақирилган. Шунингдек, норасмий шахслар томонидан тадбиркорлар фаолиятини тўхтатиб қўйиш билан қўрқитиш ва бошқа турдаги тазйиқ ўтказиш ҳолатлари ҳам тадбиркорларнинг иш фаолиятига тўсқинлик қилмоқда. Ангрен шаҳрида фаолият кўрсатаётган 353 нафар тадбиркор ўртасида сўров ўтказилганда, уларнинг 105 нафарини (29,7 фоиз) давлат рўйхатидан ўтказиш муддати кечиктирилгани аниқланди. Сўровда иштирок этган тадбиркорларнинг 121 нафари (34,2 фоиз) давлат рўйхатидан ўтиш, лицензия олиш, ҳисобот топшириш, ер ажратиш, кредит олиш, экспорт ва импорт тадбирлари ўтказиш ва бошқа ҳолларда қонунда кўзда тутилмаган ҳужжатлар талаб этилганини таъкидлашди. Бундан ташқари, Бекобод Бўстонлиқ, Бўка, Юқори Чирчиқ, Чиноз, Оққўрғон, Янгийўл, Қуйи Чирчиқ, Паркент, Тошкент, Пискент, Ўрта Чирчиқ, Қибрай, Зангиота ва Оҳангарон туманларида фаолият кўрсатаётган тадбиркорларга сўровнома асосида мурожаат этилганда ҳам худди шунга ўхшаш тўсқинлик қилиш ҳолатлари учрайдики, бу эса тадбиркорлар фаолиятини сусайтириб, унинг келажагига нисбатан ишончсизлик билан қараш кайфиятини уйғотади. Шунинг учун ҳам бундай камчилик ва нуқсонлар ўз вақтида ижобий ечимини топса, тадбиркорлик фаолиятининг тараққиёти таъминланади. Демак, бундай иллатларга муросасиз бўлиш, уларни бартараф этишга астойдил киришиш ҳар биримиз учун ҳам қарз, ҳам фарз.

Райим ТОШБОЕВ,
Адлия вазирлигининг масъул ходими

Tahlil ko`zgusi

"ИНСОН ва ҚОНУН"га

ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Газетанинг 2002 йил 6 август сонида чоп этилган "Ким ҳақ-у, ким ноҳақ?" сарлавҳали мақола вилоят адлия бошқармаси ходимлари томонидан атрофлича муҳокама этилди, унда қайд қилинган барча ҳолатлар адолатли ва ўринли деб топилди. Мухбир тўпланган ҳужжатларга тўғри ҳуқуқий баҳо бера олган. Мақола таъкидланганидек, вилоят адлия бошқармаси даъво аризаси билан чиққан ва ушбу иш юзасидан қонуний тўхтамга келиш учун тегишли идораларга процессуал ҳуқуқларидан фойдаланган ҳолда мурожаат этади.

Иш ҳолати бўйича қуйидагиларни маълум қиламиз:

Вилоят адлия бошқармаси томонидан Китоб тумани "Зарафшон" қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат хўжалиги) ҳудудида жойлашган "Чамбил" фермер хўжалиги раиси бўлиб ишлаётган Шаропов Акбарали манфаатини кўзлаб, жавобгар — "Зарафшон" қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)дан ерни қайтариб олиш, 200 минг сўм моддий ва 200 минг сўм маънавий зарарни ундириш, ҳамда 2001 йил 29 ноябр кунидаги Ж.Ҳакимов, 2001 йил 18 сентябр кунидаги А.Пўлатовлар билан ноқонуний тузилган ички хўжалик шартномаларини бекор қилиш ва ширкат хўжалигининг 2001 йил 20 ва 23 ноябр кунидаги Кенгаш аъзоларининг йиғилиш қарорларини бекор қилиш ҳақида судига даъво аризаси билан мурожаат этган. Ушбу даъво аризаси Шаҳрисабз туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судида кўрилган. Ишни 2002 йил 9 июл кунида суд жараёнида кўриб, даъвони асоссиз деб топиб, уни рад этиш ҳақида ҳал қилув қарори қабул қилган.

Шаҳрисабз туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судининг 2002 йил 9 июл кунидаги қабул қилган ҳал қилув қарори юзасидан вилоят адлия бошқармаси томонидан вилоят фуқаролик ишлари бўйича судининг апелляция судлов ҳайъатига фуқаролик иши юзасидан даъвони рад этиш ҳақидаги ҳал қилув қарорини асоссиз ва қонунга хилоф равишда қабул қилинган деб ҳисоблаб, қарорни бекор қилиш, даъвогарларнинг даъвосини қаноатлантириш ҳақида янги қарор қабул қилишни сўраб апелляция шикояти киритилган.

Ғайбулла САФАРОВ,
Қашқадарё вилоят адлия бошқармаси бошлиғи

Saboq

ҚЎЙМАГАН ҲАҚ

Мамлакатимизда фермер хўжаликларининг дадил қадами ҳар бир кишини қувонтиради. Энг муҳими, бу соҳанинг иқтисодиётимиздаги салмоғи тобора ошиб бораётгани келажакка ишонч билан қарашга замин яратмоқда. Айниқса, кўп тармоқли хўжаликларнинг сони кўпайиб бораётгани янада қувонарлидир. Оқ-олтин туманидаги С. Сиддиқов номидаги ширкат хўжалиги ҳудудидаги "Наргиз" фермер хўжалиги мисолида ҳам буни яққол кўриш мумкин. Уни тумандаги намунавий фермер хўжалиги деб номланиши ҳам бежиз эмас.

Шуни айтиш керакки, "Наргиз" фермер хўжалигига 68 ёшли серғайрат тадбиркор отахон Саидбурҳон Муҳитдинов бошчилик қилмоқда. Айнан отахоннинг деҳқончиликка бўлган меҳри ва тадбиркорлиги туфайли хўжалик кўп тармоқли бўлиб бормоқда. Хўжалик бу йил 64 гектар майдонда деҳқончилик қилаяпти. Шундан 20 гектардаги ғалла ҳосили ўриб-йиғилиб, дон сотиш режаси ошириб бажарилди. 24 гектардаги ғўзанинг ҳам авжи яхши, яна 20 гектарга экилган бедадан мўл пичан ўриб олинмоқда.

Фермер хўжалиги қишлоқ ёшларини иш билан таъминлаш, бунинг учун кичик қўшма корхоналар очиш, нотўқима материаллар ишлаб чиқариш цехини қуриш, тижорат ишларини йўлга қўйишни режалаштирган. Хўжалик ихтиёрида "КамАЗ", "ЛИАЗ" ва "МТЗ-80" маркали автомашина ҳамда тракторлар мавжуд. Молиявий аҳволини яхшилаш учун транспорт хизмати ҳам йўлга қўйилган. Ана шу транспорт воситалари билан ҳар йили "Оқолтин" пахта тозалаш ҳиссадорлик жамиятига хомашёни ташиб олиш учун хизмат кўрсатиб келинмоқда. Фермер хўжалиги ва пахта тозалаш ҳиссадорлик жамияти ўртасида 2000-2001 йилда ҳам юк ташиш бўйича шартнома ҳам тузилган. Фермер хўжалиги ўз иқтисодий аҳволини мустаҳкамлаш учун шу ишга қўл урган ва шартномани тўла бажарган.

(Давоми иккинчи бетда)

Ajab savdolar

ОМОНАТГА ХИЁНАТМИ?

Наманган туманидаги "Зарбдор" ширкат хўжалиги ҳудудида фаолият кўрсатаётган "Ниёзмирза" фермер хўжалиги раҳбари Аҳмаджон Болтабоев шу йилнинг 14 август куни вилоят Адлия бошқармасига ариза билан мурожаат қилди. Аризада ёзилишича, "Тошбулоқ тола" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти фермер хўжалигининг 400 минг сўмлик бўнак пулини олти мартаба "Зарбдор" ширкат хўжалиги ҳисоб рақамига ўтказиб юборган. Хўжалик бош ҳисобчиси Умаржон Устабоев ана шу пулларни қайтариб беришни пайсалга солиб, фермерни 3-4 ойдан буён сарсон қилаётган экан.

Вилоят адлия бошқармаси ушбу аризани эътиборсиз қолдирмади. 16-19 август кунлари Наманган туманидаги "Зарбдор" ширкат хўжалиги ва "Тошбулоқтола" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамиятида мазкур масалага тегишли барча ҳужжатлар ўрганиб чиқилди.

Ҳақиқатан ҳам, ўтган 2001 йилнинг 18 декабр куни Наманган тумани ҳокимининг 607-сонли қарорига асосан "Зарбдор" ширкат хўжалиги ҳудудида пахтачилик ва ғаллачилик йўналишида "Ниёзмирза" фермер хўжалиги ташкил этилган. Мазкур қарорнинг 3-бандига кўра, "Зарбдор" ширкат хўжалигининг 2002 йил қишлоқ хўжалик экинлари ишлаб чиқариш режасида "Ниёзмирза" фермер хўжалиги зиммасига 5 гектар ер майдонининг ҳар гектаридан 51 центнердан жами 25,5 тонна ғалла ва 5 гектар ер майдонининг ҳар гектар майдонидан 35 центнердан жами 17,3 тонна пахта етиштириш юклатилган. Хўжаликнинг 16 контурдаги жами 10,6 гектар ер майдони 20 йил муддатга "Ниёзмирза" фермер хўжалигига ижарага берилган. Қарорга асосан 2001 йилнинг 25 декабр куни "Зарбдор" ширкат хўжалиги билан "Ниёзмирза" фермер хўжалиги ўртасида ер участкасини узоқ муддатга ижарага бериш тўғрисида шартнома имзоланган. 26 декабр куни "Ниёзмирза" фермер хўжалигига "Юридик шахсни давлат рўйхатидан ўтказиш тўғриси-да"ги 31-сонли гувоҳнома ҳам берилади. Хуллас, фермер хўжалигини ташкил этиш ва уни тасдиқловчи барча ҳужжатлар жой-жойида.

Шу йилнинг 3 феврал куни фермер хўжалиги билан "Тошбулоқтола" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти ўртасида давлат эҳтиёжи учун сотиб олинадиган пахта хомашёси ва уруғлик пахта учун контрактация шартномаси тузилади. Ушбу шартнома 5 феврал куни туман давлат солиқ инспекцияси томонидан 302-сонли рақам билан рўйхатдан ўтказилади. Бундан кўзланган мақсад нима? Гап шундаки, туман давлат солиқ инспекцияси шартнома мажбуриятлари бажарилишини назорат қилиши керак эди. Лекин амалда бундай бўлиб чиқмади. "Тошбулоқ тола" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти ва "Ниёзмирза" фермер хўжалиги ўртасида имзоланган 302-сонли контрактация шартномаси мажбуриятларига кўра, 390.200 сўмлик бўнак маблағи 2002 йилнинг 17 январидан 14 февралигача фермер хўжалигининг ҳисоб рақамига ўтказиб берилиши керак эди. Бироқ жамиятнинг бош ҳисобчиси Козим Соҳибоев фермер хўжалигига тегишли бўлган маблағларни асоссиз равишда "Зарбдор" ширкат хўжалигининг ҳисоб рақамига ўтказиб юборади. Хусусан, минерал ўғит учун "Зарбдор" ширкат хўжалиги ҳисоб рақамига 17 январ куни 819 минг сўм бўнак пули ўтказилган. Ваҳоланки, унинг 18.500 сўми фермер хўжалигига тегишли эди. Худди шу куни техника хизмати учун ажратилган 1228000 сўм бўнак пулининг 27.710 сўми ҳам "Ниёзмирза" фермер хўжалиги ҳисоб рақамига келиб тушиши керак эди. Иш ҳақи учун ажратилган 1,638,000 сўм пулнинг 37.000 сўми бевосита "Ниёзмирза" фермер хўжалиги аъзоларининг иш ҳақи эди. Нефт маҳсулоти учун ажратилган 9828.000 сўм миқдордаги маблағнинг ҳаммаси "Зарбдор" ширкат хўжалигига тегишли эмас эди. Ваҳоланки, 222.000 сўм маблағ «Ниёзмирза» фермер хўжалиги учун ажратилган эди. Шу йилнинг 6 февралдаги 450-сонли тўлов топшириқномаси билан ўтказиб берилган 1.638.000 сўм ҳамда 14 февралдаги ўтказилган 2.129.000 сўмнинг ҳаммасига "Зарбдор" ширкат хўжалигининг ҳисобчилари эгалик қилишди.

Халқимиз омонатга хиёнат қилишни катта гуноҳ деб билади. Афтидан, "Зарбдор" ширкат хўжалигининг айрим мутахассислари буни унутишган шекилли. Йўқса, улар ўзгалар ҳақига бунчалик хиёнат қилишмас эди. Албатта, ҳар бир ишнинг сўроғи бор. Яқинда вилоят Адлия бошқармаси "Ниёзмирза" фермер хўжалигининг манфаатини кўзлаб вилоят хўжалик судига даъво аризаси киритди. Энди жавобгар — "Зарбдор" ширкат хўжалиги ва жавобгарга шерик бўлган "Тошбулоқ тола" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти 390.200 сўм маблағни фермер хўжалигига тўлаши аниқ. Лекин фермер хўжалигининг маблағини ўз вақтида ўтказиб бермаган, маблағидан асоссиз равишда фойдаланганлар қонун олдида нима деб жавоб беришар экан? Дарвоқе, қонун-қоида бўйича шартнома шартларига амал қилмаганлар устама ҳақ ҳам тўлашлари керак. Устига-устак буёқда давлат божи, суд харажатлари деган гап-сўзлар ҳам бор. Омонатга хиёнат қилганлар энди астойдил пушаймон бўлишса, ажаб эмас.

Ҳакимжон ХАЛИЛОВ,
ҳуқуқшунос
Маъмур МУСУЛМОНОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Lafzsizlik

"ТОМОША"НИНГ ОХИРИ

Қишлоқда деҳқончилик қилишнинг энг қулай усули оила пудрати бўлиб қолди. Бунга Ш. Рашидов туманидаги Темур Малик номидаги деҳқон-фермер хўжаликлари бирлашмаси ишчиси Х. Исроиловнинг ҳам ишончи комил эди. Шу боис у 10 гектар буғдойзорни оила пудрати асосида ижарага олиб, жонини жабборга бериб ишлаб, ҳар бир ниҳол устида парвона бўлди. Вақтида сувини бериб, ўғитлади. Ҳосил мўл бўлса, оиламга ҳам қолар, деб ўйлади.

Шу боис бирлашма бошқарувининг пудратчилар билан жуда кеч — 4 апрелдагина ўзаро шартнома тузгани ҳам Х. Исроиловни ташвишлантирмади. Бирлашма раҳбари Х. Ҳусанбоевнинг лафзига ишонди. Шартноманинг 4-бандидаги **"ишлаб чиқариш режасидан ортиқча етиштирилган ғаллани хўжаликка кирим қилиш, уни хўжаликнинг умумий йиғилиши қарори билан пудратчига бепул бериш"** деб ёзилган сатрлар пудратчининг бир ғайратига ўн ғайрат қўшиб юборди.

Шартнома шартларига кўра, оила пудрати ўзига бириктирилган 10 гектар экин майдонидан 25 тонна буғдой топшириши келишилган. Шундан ортиқчаси пудратчига бирлашма омбори орқали ҳисоб-китоб қилиниб берилиши керак. Ҳосил эса меҳнатга яраша мўл бўлди. Пудратчи амалда бирлашма омборига 34,5 тонна буғдой топширди. Шартнома режасидан ташқари топширилган 9,5 тонна буғдойда пудратчининг ҳам ҳақи бор эди. Чунки оила пудрати аъзолари буғдой пишиғигача бир тийин ҳам ҳақ олмай ишлади.

Афсуски, бирлашма раҳбари пудратчига 9,5 тонна тугул 9,5 кило буғдойниям қайтаришни истамади. Бирлашма бўйича ортиқча буғдойни ишлаб чиқариш режасига кирим қилиш ва натура ҳақ сифатида пудратчиларга қайтариш тўғрисида ҳеч қандай қарор чиқарилмади. Бундай «берсанг ейман, урсанг ўламан» қабилидаги ҳаракатга оила пудрати бошлиғи Х. Исроилов, албатта, чидай олмади. У буғдойим билан хўжалик етмаган камини тўлдиради, режа бажарилса, Х. Ҳусанбоев гердайиб юради, деб меҳнат қилмаганди. Бироқ аслида шундай бўлиб чиқди. Ахир, хўжалик бўйича буғдой сотиш режаси учма-уч бўлиб турган пайтда Х. Ҳусанбоев омборда буғдой сақлаб ўтирармиди?

Пудратчи Х. Исроилов шартнома бўйича топширилган буғдойнинг режадан ортиқчасини беришни сўраб, хўжалик идорасига роса икки ой қатнади. Аммо у ердан қуруқ ваъда билан бўш қопни қўлтиқлаб қайтаверди.

Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 18 июлдаги қарорининг 7-бандида **"Ҳар бир фермер ва оилавий пудратчининг шартнома бўйича ўзига тегишли бўлган маҳсулотни олишга алоҳида эътибор бериш"** кўрсатиб ўтилган. Демак, айрим жойларда ҳукумат қарорини сўзсиз бажаришдан бўйин товлаётган раҳбарлар ҳам учраб қоляпти.

Пудратчи Х. Исроилов охири хўжалик бошқаруви билан судлашишга қарор қилди. Мақсади — шартномадан ортиқча етиштирилган буғдой ёки бозор нархида буғдойнинг ҳақини олиш. Фуқаролик суди адолатли ҳукм чиқаришига ишончимиз комил. Лекин бунга томошабин бўлиб турган туман ҳокимиятини нима деб оқлаш мумкин? Улар бундай «томоша»нинг охири нима билан тугашини билишмаганми?

Деҳқон салкам ўн ой эртаю-кеч далада меҳнат қилиб, шартнома бўйича ўзига тегишли мажбуриятини бажарса-ю, хўжалик раҳбари истак-хоҳиши билан хўжаликка тегишли мажбуриятлар бажарилмай қолаверса, шу ҳам инсоф-адолатданми?

Фикримизча, белгиланган қонун-қоидаларни, шартнома шартларини қўпол равишда бузаётган хўжалик раҳбарларига нисбатан амалдаги қонунчилик ҳужжатларида белгиланган жавобгарлик чораларини қўллаш вақти келди. Шундагина деҳқонда шартнома шартларининг бажарилиши томонлар учун мажбурий эканлигига ишонч ҳосил бўлади.

Вазирлар Маҳкамасининг шу йил 18 июлдаги йиғилишида Президентимиз **"Вилоят ва туманлардаги раҳбарлар, биринчи навбатда туман ҳокимлари шартнома мажбуриятларининг бажарилишини қаттиқ назорат қилишлари керак, токи ҳар бир оилавий пудратчи, ҳар бир фермер етиштирган ҳосилдан ўз улушини сўзсиз олсин. Бу билан раҳбар — ҳоким савоб ишга қўл уради, адолатни таъминлашга хизмат қилади, охир-оқибатда унинг одамлар ўртасида обрў-эътибори ортади"**, деганида минг бора ҳақ.

Буни Ш. Рашидов тумани ҳокимлиги билмайди дейсизми? Бунисини билмадигу, ҳокимлик бепарво бўлса, қуйи идораларда қонун талаблари бузилмаслигига кафолат бўлмаслиги аниқ.

Комил БОТИРОВ,
Сирдарё вилоят адлия бошқармаси бош мутахассиси

ҚУЙМАГАН ҲАҚ

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Бироқ ҳиссадорлик жамияти шартнома бўйича ўз зиммасига олган мажбуриятини бажаришга шошилмаяпти. Шу йил июл ойига қадар у фермер хўжалигидан 11.690.920 сўм қарздор бўлиб қолган. Жамият бошқаруви раиси А. Сафаров ва бош ҳисобчи М. Қобиловлар қарзларини йилма-йил тўлаб бориш зарурлигини унутиб қўйишмоқда. Ҳатто улар фермерни 7-8 ой овора қилишди. Охири фермер "Сирдарёпахтасаноат" ҳудудий бирлашмасига мурожаат қилди. Лекин бирон-бир жўяли жавоб ололмади.

Сирдарё вилояти адлия бошқармаси фермернинг мурожаатидан сўнг масалани батафсил ўрганиб, даъвогарни мутлақо ҳақ, деб топди. Нафақат қарз, балки унинг устама ва жаримасини ҳам ундирилиши лозим экан. Жарима 1.753.630 сўмни, устама 5.845.460 сўмни, моддий зарар 250.000 сўмни, маънавий зарар 200.000 сўмни ташкил этди. Жавобгардан жами 19.740.010 сўм ундирилиши зарурлиги тўғрисида Оқолтин туман фуқаролик ишлари судига даъво аризаси киритилди.

Баён этилган сарсонгарчилик сабабчилари — раис ва бош ҳисобчига жамият хазинасидан ортиқча 8 миллион сўм тўлаш шунчалик зарурмиди дерсиз? Аввало, хизматга лойиқ ҳақни тўламасликка уларнинг қонуний ҳуқуқи бормиди?

Йўқ, албатта. Аксинча, шартномани бузганлик учун қонунда жавобгарлик белгиланганини улар яхши билишади. Чунки бундай ҳолат шу жамият ҳаётида битта эмас.

Бундан ташқари, фермер хўжалиги тегишли маблағни ўз вақтида олганида, анча ишларини битказган бўлар эди. Агар бу маблағни тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўлида сарфланганда, анча фойда олиши ҳам аниқ эди. Мана шундай оворагарчилик туфайли фермернинг бир неча тайёр лойиҳалари, режалари амалга ошмай қолди. Халқимизнинг алданган бир марта, алдаган ўн марта тушади, деб бежиз айтмаган.

Кимларнингдир лоқайдлиги, ўз хизмат бурчига совуққонлик билан қараши туфайли фермер овораю сарсон бўлди. Бу ҳол, ҳеч шубҳасиз, фермер хўжалиги фаолиятига ўз таъсирини ўтказмай қолмайди. Шунинг учун у ҳар биримизга сабоқ бўлиши лозим.

Абдурашид ҚЎЗИЕВ,
ҳуқуқшунос

Савол беринг!

Уни хат ҳамда 132-14-18, 133-84-50 рақамли телефонлар орқали кутамиз.

Ҳурматли таҳририят!

Мен раҳбарлик қилаётган хусусий фирма анча йилдан буён аҳоли ва корхоналарга транспорт хизмати кўрсатиш билан шуғулланиб келяпти. Иш фаолиятимиз даврида бир қатор муаммоларга ҳам дуч келаяпмиз. Шу маънода қуйидаги саволларга жавоб олишни истайман.

1. Мен фаолиятимни янада ривожлантириш, аҳолига хизмат кўрсатиш доирасини кенгайтириш мақсадида банкдан кредит олмоқчиман. Албатта, бу кредит узоқ муддатли бўлса, тадбиркор учун фойдали бўлади. Айтингчи, сервис хизмати ва маиший хизматни ривожлантириш учун 10 йил муддатига кредит олиш мумкинми?

2. Агар 10 йил муддатга кредит олсам, унинг имтиёзлари қандай белгиланади?

3. Агар 10 йил муддатга кредит берилса, унинг фоизи қандай бўлади?

4. Кредит олиш учун гаров тариқасида мол-мулк қўйилиши мумкинми? Агар мумкин бўлса, гаровга қўйиладиган мол-мулк учун суғурта қачондан бошланади?

5. Ушбу лойиҳани банклар томонидан кичик ва ўрта бизнесни қўллаб-қувватлаш бўйича қонунчилик ҳужжатлари тўпламининг қайси тартиби ва банди билан амалга ошириш мумкин?

Сизларга олдиндан миннатдорчилик билдириб,

Тўлқин ТЕМИРОВ,
"Кварц" хусусий фирмаси раҳбари,
Сурхондарё вилояти

Ушбу саволларга Ўзбекистон Марказий банкининг банк тизимида методология ишларини мувофиқлаштириш департаменти директори Ҳайдар НУРМУРОДОВнинг жавоби қуйидагича:

1. Ўз фаолияти аҳоли ва корхоналарга транспорт хизмати кўрсатишдан иборат эканини ҳисобга олиб, ушбу фирма тижорат банклари маблағлари ҳисобидан имтиёзли кредитни 3 йилгача бўлган муддатга олиши мумкин.

Узоқ муддатли кредитлар, яъни хат муаллифи сўраган 10 йил муддатга кредитни "Бизнес-Фонд"нинг тижорат банкларида очилган кредит линияси ҳисобидан олиш мумкин. Аммо узоқ муддатга бериладиган кредитлар асосан бирон-бир янги ишлаб чиқариш корхонаси қуриш ёки амал қилиб турган ишлаб чиқариш корхонасини техникавий қайта жиҳозлаш учун, техник-иқтисодий асосланган инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш учун берилади. Бунда берилган кредитга ҳисобланган фоизларни ўз вақтида тўлаш ҳамда олинган кредитни ўз вақтида қайтаришни таъминлашга етарли пул оқими кўрсатилган бизнес режа тақдим этилиши лозим.

2. Агар кредит "Бизнес-Фонд" кредит линияси ҳисобидан берилган тақдирда, унга ҳисобланадиган фоиз миқдори Марказий Банкнинг амалдаги қайта молиялаш ставкасининг 45 фоиз миқдорида белгиланади. Бу бугунги кунда йиллик 13,5 фоизни ташкил этади. Бундан ташқари, "Бизнес-Фонд" кредит линияси ҳисобидан узоқ муддатга берилган кредитлар учун 2 йилдан 5 йилгача бўлган имтиёзли давр белгиланиши мумкин. Имтиёзли даврда кредитлар учун фоизлар ҳисобланиб борилади ва уларни ундириш ҳамда кредитни қайтариш ушбу давр тугагандан кейин бошланади.

3. Агар сиз банкдан 10 йил муддатга кредит олмоқчи бўлсангиз, унинг учун ҳисобланадиган фоиз ставкаси даражаси банк ва қарз олувчи ўртасида тузиладиган кредит шартномасида келишилади.

4. Кредит олиш учун қарз олувчи ўзига тегишли бўлган мол-мулкини, шу жумладан, ишлаб чиқариш корхонаси биносини гаровга қўйиши мумкин.

Шунингдек, кредитлар таъминоти сифатида қарз олувчи яшаб турган уй-жой ҳам кредитни қайтаришнинг таъминоти сифатида банклар томонидан гаровга олинишининг имконияти мавжуд эмас, чунки "Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида" Қонуннинг 52-моддасига кўра фуқароларнинг яшаб турган уй-жойларига ундирув қаратиш мумкин эмас.

5. Бюджетдан ташқари жамғармалар кредит линиялари ҳисобида узоқ муддатли кредит олиш тартиби Марказий банк ва Молия вазирлиги томонидан тасдиқланган ва Адлия вазирлигида 2001 йил 3 октябрда 1074-рақам билан давлат рўйхатига олинган "Тижорат банклари томонидан якка тартибдаги тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларини бюджетдан ташқари жамғармаларнинг кредит линиялари ҳисобидан кредитлаш тартиби тўғрисида Низом (янги таҳрир)" асосида;

Тижорат банклари маблағлари ҳисобидан кичик бизнес субъектларига 3 йилгача бўлган муддатга 10000 АҚШ доллари эквивалентигача бўлган миқдорда микрокредитлар берилиши Марказий банкнинг Адлия вазирлигида 2000 йил 29 февралда 903-рақам билан давлат рўйхатига олинган "Тижорат банклари томонидан юридик шахс мақомини олиб фаолият кўрсатаётган фермер хўаликлари ва кичик бизнеснинг бошқа субъектларини миллий ва чет эл валютасида микрокредитлаш тартиби" асосида амалга оширилади. Бу микрокредитлар учун ҳисобланадиган фоиз ставкаси Марказий Банкнинг қайта молиялаш ставкасидан ошиши мумкин эмаслиги белгиланган;

Тижорат банклари маблағлари ҳисобидан кичик ва ўрта бизнес субъектларига 5 йилгача бўлган муддатга кредит бериш Марказий Банкнинг Адлия вазирлигида 2000 йил 7 мартда 907-рақам билан давлат рўйхатига олинган "Тижорат банклари томонидан фермер хўжаликлари, кичик ва ўрта бизнес субъектларини миллий валютада кредитлаш Тартиби" асосида амалга оширилади. Бу кредитлар учун ҳисобланадиган фоизларнинг юқори даражаси чегараланмаган бўлиб, улар кредит шартномасида келишиб олинади.

Huquqiy savodxonlik sari

ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИ ҲУҚУҚИЙ ҲОЛАТИ

Қишлоқ хўжалигининг ишлаб чиқариш тадбиркорлик субъектлари таркибида қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжаликлари) билан бир қаторда фермер хўжаликлари ҳам салмоқли ўринни эгаллайди. "Фермер хўжалиги тўғрисида"ги Қонуннинг 1-моддасига асосан фермер хўжалиги ўзига узоқ муддатли ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи фермер хўжалиги аъзоларининг биргаликдаги фаолиятига асосланган, юридик шахс ҳуқуқларига эга мустақил хўжалик юритувчи субъектдир. Шу ўринда фермер хўжалиги ҳуқуқий ҳолатининг моҳиятига, унинг қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат хўжалиги)дан фарқли хусусиятларига эътиборни қаратиш лозим.

Агар фермер хўжаликлари тузилиши жиҳатидан оддий тартибли юридик шахс бўлиб ҳисобланса, қишлоқ хўжалик коопреативлари (ширкат хўжаликлари) мураккаб тартибли тижоратчи қишлоқ хўжалик корхонаси демакдир. Унинг тузилиш жиҳатидан мураккаб таркибининг моҳияти шундан иборатки, қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжаликлари) ихтиёрийлик асосда бирлашишда бир томондан фақат фуқаролар қатнашса, иккинчи томондан эса юридик шахслар ҳам бирлашган ҳолда иштирок этиши мумкин.

Фермер хўжаликларини ташкил қилишда асосан оилавий кўринишдаги аъзолик муҳим аҳамиятга эга бўлса, қишлоқ хўжалик кооперативига (ширкат хўжалигига) бирлашишда эса бир оиладек бўлиш шарт эмас. Қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжаликлари) ва уларнинг жамоа аъзолари ўртасидаги ўзаро муносабат шартнома асосида белгиланиши назарда тутилса, "Қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида"ги Қонуннинг 7-моддасида кўзда тутилган шартномага амал қилинади.

Фермер хўжаликлари аграр, фуқаролик, ер, молия ҳуқуқий муносабатлари ва қишлоқ хўжалигида тадбиркорликнинг мустақил ташкилий-ҳуқуқий шакли сифатида қуйидаги белгилар билан тавсифланади: биринчидан, қишлоқ хўжалик ва у билан боғлиқ фаолиятни ўзини мужассамлаштирган учта компонентни ўзида ифода этади;

иккинчидан, юридик шахс ҳуқуқига эга бўлган мустақил хўжалик субъекти сифатида ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга;

учинчидан, товар қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш фаолиятини узоқ муддатли ижарага берилган ер участкасида амалга оширилади.

Қонунга асосан, фермер хўжалиги ихтиёрий равишда хўжалик бошлиғининг туман ҳокими ва қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат хўжалиги) бошқарувига ёзма мурожаати асосида ташкил этилади. Қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат) бошқаруви фермер хўжалигини ташкил этиш тўғрисидаги масалани умумий мажлисга олиб чиқади, умумий мажлис бу хусусда тегишли қарор қабул қилади. Фермер хўжаликлари рухсат олиш тартибида ташкил қилинадиган юридик шахслар жумласига киради. Бинобарин, туман ҳокими қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат) умумий мажлиснинг қарори асосида, ер участкалари бериш масалаларини кўриш бўйича туман комиссиясининг хулосасини инобатга олган ҳолда фермер хўжалигини ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Ер участкасини ижарага олиш шартномаси белгиланган тартибда давлат рўйхатига олинган пайтдан эътиборан фермер хўжалиги ташкил этилган деб ҳисобланади. Фермер хўжалиги туман ҳокимлигида давлат рўйхатига олингандан кейин юридик шахс мақомини олади, банк муассасида ҳисоб-китоб ва бошқа хил варақлар очишга, номи ёзилган муҳрга эга бўлишга ҳақли.

Фермер хўжалигининг махсус ҳуқуқ лаёқатини амалга оширишида унинг аъзолари ва бошлиғига ҳам муайян масъулият юкланади. Энг аввало шуни таъкидлаш керакки, фермер хўжалиги аъзолари сифатида хўжаликни бирга юритаётган, бу хўжаликдаги иш ўзининг асосий меҳнат фаолияти жойи бўлган фермер хўжалигининг бошлиғи, унинг хотини (эри), болалари, шу жумладан, фарзандликка олинган болалари, тарбияга олинган болалари, ота-оналари, бошқа қариндошлари ҳамда меҳнатга қобилиятли ёшга етган шахслар эътироф этилади. Фермер хўжалигида меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар фермер хўжалиги аъзолари ҳисобланмайди.

Юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро муносабатларда фермер хўжалиги номидан шу хўжалик бошлиғи иш кўради. Фермер хўжалигининг ўн саккиз ёшга тўлган, қишлоқ хўжалигида тегишли малака ва иш тажрибасига эга бўлган муомалага лаёқатли аъзоларидан бири бошлиқ бўлиши мумкин. Фермер хўжалигининг бошлиғи бўлиш учун қонунда 18 ёш аниқ белгилаб қўйилган. Деҳқон хўжалигини оила бошлиғи ёки муомалага лаёқатли аъзолардан бири бошқариши мумкин бўлади. Фуқаролик Кодексининг 28-моддасига асосан вояга етмаган шахсни тўла муомалага лаёқатли деб эълон қилинган (эмансипация) тақдирда ўн олти ёшга тўлган шахс ҳам деҳқон хўжалиги бошлиғи бўла олади.

Қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат)дан фарқли равишда фермер хўжалиги ташкил этиш шартлари қонунда аниқ баён этилган. Фермер хўжалиги танлов асосида, аксарият ҳолларда меҳнат ресурслари ортиқчалиги сезилмаётган ерларда ва ҳудудларда ташкил этилади. Чорвачилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослантирилган фермер хўжалиги камида 30 шартли бош чорва моли бўлган тақдирда ташкил этилади. Фермер хўжалигига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами бир шартли бош чорва молга ҳисоблаганда Андижон, Наманган, Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларидаги суғориладиган ерларда камида 0,3 гектар, Қорақалпоғистон Республикаси ва бошқа вилоятларда камида 0,45 гектар суғорилмайдиган (лалмикор) ерларда эса камида 2 гектардан иборат бўлиши лозим. Деҳқончилик маҳсулотларини етиштиришга ихтисослаштирилган фермер хўжаликларига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами пахтачилик ва ғаллачилик учун камида 10 гектар, боғдорчилик, узумчилик, сабзавотчилик ва бошқа экинларни етиштириш учун камида 1 гектар қилиб белгиланган.

Аброр БЕРДИЕВ,
ҳуқуқшунос

Faoliyat

ФАРОВОНЛИК КАФОЛАТИ

Ҳар қандай давлатнинг кучқудрати унинг бюджетида ўз аксини топади. Шу сабабли барча даромад кўрувчилар солиқ тўлаши шарт. Аммо айрим кишилар солиқ тўлашдан бўйин товлаб, амалдаги қонунларни четлаб ўтишга ҳаракат қилишади. Бошқа бировлар эса тақиқланган фаолият турлари билан шуғулланиб, бюджетга зарар етказишади. Бундай ҳолатларнинг олдини олиш ва бартараф этиш учун мамлакатимиз прокуратура тизими ҳузурида солиққа оид жиноятларга қарши курашиш департаменти тузилган эди. Департаментнинг Самарқанд вилояти бошқармаси ходимлари томонидан шу йилнинг ўтган даври мобайнида 156 та ҳуқуқбузарлик ҳолатлари аниқланиб, шундан 31 та ҳолатда жиноят ишлари, 96 та ҳолатда маъмурий ишлар қўзғатилган. Аниқланган ҳуқуқбузарликлар натижасида фуқаролардан жами 25273,7 минг сўмлик, жумладан 6373,7 минг сўмлик 7684 шиша спиртли ичимликлар, 3207,1 минг сўмлик 11193 қути тамаки маҳсулотлари ва 15.693 минг сўмлик озиқ-овқат, кийим-кечак сингари бошқа маҳсулотлар далилий ашё сифатида олиб қўйилган. Маъмурий жавобгарликка тортилган 96 нафар шахсга нисбатан 1543 минг сўмлик маъмурий жарима солинган. Жумладан, 2002 йил 26 июн куни Каттақўрғон шаҳар прокуратураси ҳузуридаги солиққа оид жиноятларга қарши курашиш бўлими ходимлари томонидан ўтказилган тадбирда фуқаро Мушаррам Аннаеванинг ноқонуний равишда, ҳеч қандай ҳужжатларсиз 99000 сўмлик 132 шиша "Пшеничный" ароғи, 10800 сўмлик 12 шиша "Кристал" ароғи, 8400 сўмлик 12 шиша "Кавсар" виноси ва 7500 сўмлик 5 шиша "Кочерник" виносини сотиш учун тайёрлаб қўйилгани аниқланган. Мазкур ҳолат юзасидан фуқаро Мушаррам Аннаевага нисбатан Жиноят Кодексининг 186-1-моддаси 1-қисми билан жиноят иши қўзғатилди ва ҳозирда тергов ҳаракатлари олиб борилаяпти.

Шунингдек, 12 июл куни Нарпай туман прокуратураси ҳузуридаги СОЖҚК бўлими, туман миллий хавфсизлик хизмати, ДСИ ва вилоят ИИБ ЙХХБ ходимлари ҳамкорликда ўтказилган тадбир натижасида "Оқтош шаҳар-Мирбозор қўрғони" йўналиши бўйича фуқаро Маҳмуд Раббимов бошқарувидаги "Москвич 2140" русумли автомашина тўхтатилиб, автомобил салони ва юкхонаси кўздан кечирилганда, ушбу автомашинада келаётган фуқаро Мўмина Абдуллаева томонидан акциз маркалари елимланмаган 428800 сўмлик 1280 қути "PINE", 332280 сўмлик 1560 қути "XON", 188800 сўмлик 1600 қути "Астра" ва 3250 сўмлик 10 қути "XON" ултралайтс" номли сигарет маҳсулоти Мирбозорга сотиш учун олиб кетаётганлиги аниқланган ва барчаси далилий ашё сифатида олиб қўйилган. Мазкур ҳолат юзасидан Жиноят Кодексининг 186-1 моддаси 2-қисми "а" банди билан жиноий иш қўзғатилиб, тергов ҳаракатларини олиб бориш учун туман прокуратурасига юборилди.

Бундан ташқари, вилоят прокуратураси ҳузуридаги солиққа оид жиноятларга қарши курашиш бошқармаси ва вилоят давлат солиқ бошқармаси томонидан қўшни Қозоғистон республикасидан ноқонуний равишда маҳсулотлар кириб келишининг олдини олиш мақсадида ўтказилган тадбирлар натижасида 2102 шиша спиртли ичимлик далилий ашё сифатида олиниб, ҳуқуқбузарларга нисбатан тегишли равишда маъмурий ва жиноий ишлар қўзғатилди. Жумладан, Булунғур туманида жойлашган божхона постида ўтказилган тадбир натижасида Сиёб туманининг Чимкент кўчасида яшовчи фуқаро Эркин Маърупов Қозоғистонда ишлаб чиқарилган 300000 сўмлик 300 шиша "Пшеничная" ароғини Самарқанд шаҳрига сотиш учун олиб келаётгани аниқланиб, ушбу ароқлар далилий ашё сифатида олиб қўйилган. Ушбу ҳолат юзасидан тўпланган ҳужжатлар қонуний чора кўриш учун Боғишамол туман судига юборилган.

Шунингдек, Жомбой туман прокуратураси ҳузуридаги солиққа оид жиноятларга қарши курашиш бўлими ходимлари томонидан тезкор маълумотларга асосан ўтказилган тадбир натижасида Жомбой шаҳрида яшовчи фуқаро Саодат Қурбонова уйининг ертўласида фуқаро Мардон Ҳамидовга кўлбола усулда ароқ тайёрлаб сотаётгани аниқланди. Ертўла кўздан кечирилганда, 14 шиша сотиш учун тайёрлаб қўйилган акциз маркалари бир хил бўлган ароқлар, 2 дона спиртли ичимликларни тайёрлайдиган мослама, 159 дона шиша қопқоқлари, 63 дона этикеткалар, 1 дона спирт даражасини ўлчайдиган ускунаси борлиги аниқланиб, далилий ашё сифатида Жомбой туман судига юборилган. Суд қонунбузарга тегишли жазо тайинлади.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, бундай ноқонуний ҳаракатлар давлат бюджетига жиддий зарар келтиради. Мисол учун ароқни олсак, уни ишлаб чиқарган завод 82 фоиз фақат акциз солиғи тўлайди. Жами тўланган солиқлар ароқ нархининг 90 фоизини ташкил этади ва бу маблағ бюджет ҳисобига ўтади. Бундан ташқари, завод махсус рухсатнома (лицензия) учун ҳам ҳақ тўлайди. Кўриниб турибдики, рухсатнома ва маркасиз сотиладиган маҳсулот давлат бюджетига ҳеч қандай фойда келтирмайди.

Хулоса ўрнида айтадиган бўлсак, қонунга хилоф равишда "тадбиркорлик" қилувчилар давлатга зарар етказишади. Қонуний фаолият юритадиган ҳақиқий тадбиркорлар эса эл-юрт фаровонлигини таъминлаш билан бирга давлат бюджетини бойитади. Хазинасида маблағи кўп давлат фуқароларининг фаровон ҳаёт кечиришини кафолатлайди.

Ислом ШЕРОВ,
ҳуқуқшунос
Муртазо ТУРСУНОВ,
журналист

Huquqiy ma'rifat

ДАЪВОДАН ВОЗ КЕЧИШ

Хўжалик судларида даъвогар — хўжалик процессининг субъектларидан бири сифатида хўжалик низоларини кўриб чиқиб, ҳал этишда ўзига хос ўринга эга. Бинобарин, жавобгар билан бир қаторда даъвогар ҳам хўжалик ишининг натижасидан энг кўп манфаатдор шахсдир.

Тараф сифатида даъвогар Хўжалик процессуал Кодексининг 35-моддасига мувофиқ иш материаллари билан танишиш, улардан кўчирмалар олиш, нусха кўчириш, рад қилиш тўғрисида арз қилиш, далиллар тақдим этиш, далилларни текширишда иштирок этиш, саволлар бериш, илтимосномалар киритиш, арз қилиш, хўжалик судига оғзаки ва ёзма тушунтиришлар бериш, ишни кўриш давомида туғиладиган барча масалалар бўйича ўз важлари, хулосаларини тақдим қилиш, ишда иштирок этувчи шахсларнинг илтимосномалари, важларига эътирозлар билдириш, суд ҳужжатлари устидан шикоят қилиш, ХПКнинг 40-моддасига асосан хўжалик низоси бўйича ҳал қилув қарори қабул қилингунга қадар даъвонинг асоси ёки предметини ўзгартириш, даъво талаблари миқдорини кўпайтириш ёки камайтириш ёхуд даъводан воз кечишга ҳақли.

Қайд этилган даъвогарга тегишли ҳуқуқлар ичида даъводан воз кечиш ҳуқуқи алоҳида ўрин тутади. Хўш, даъвогар қандай ҳолда ва тартибда ўз даъвосидан воз кечишга ҳақли? Бу қандай ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқаради?

ХПКнинг 40-моддаси мазмунидан келиб чиқадиган бўлсак, даъвогар хўжалик низоси бўйича ҳал қилув қарори қабул қилингунга қадар воз кечишга ҳақли. Даъвогарнинг ўз даъвосидан воз кечиши факти хўжалик суди томонидан атрофлича ўрганилади. Бунда қуйидаги икки ҳолатга эътибор қаратилади: **биринчидан,** даъводан воз кечишнинг қонун ҳужжатларига хилоф эмаслиги, **иккинчидан,** даъводан воз кечишнинг бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузмаслиги.

Ана шу икки масала бир вақтнинг ўзида ижобий ҳал этилса, даъвогарнинг ўз даъвосидан воз кечиши хўжалик суди томонидан қабул қилиниб, ХПКнинг 86-моддаси 6-бандига асосан даъво аризаси бўйича иш юритиш тугатилади. Хўжалик суди ХПКнинг 87-моддасига мувофиқ иш юритишни тугатиш тўғрисида ажрим чиқаради.

Иш юритиш тугатилган тақдирда айни бир шахс ўртасидаги, айни бир предмет тўғрисидаги ва айни бир асослар бўйича низо юзасидан хўжалик судига иккинчи бор мурожаат қилишга йўл қўйилмайди.

Даъводан воз кечилиши муносабати билан даъво ариза бўйича иш юритиш тугатилган тақдирда, даъвогар томонидан тўланган давлат божи қайтарилмайди.

Агар қайд этиб ўтилган икки масала ижобий ҳал этилмаса, яъни даъвогарнинг ўз даъвосидан воз кечиши қонун ҳужжатларига хилоф бўлса ёки бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузса, бундай ҳолларда хўжалик суди даъвогарнинг даъводан воз кечишини қабул қилмайди ва хўжалик ишини мазмунан кўриб чиқади.

Баъзи ҳолларда даъво аризаси даъвогар манфаатлари кўзланган ҳолда прокурор ёки давлат идораси ва бошқа идоралар томонидан тақдим этилган бўлиши мумкин. Хўш, бундай ҳолларда даъводан воз кечиш қандай тартибда амалга оширилади ва бу қандай ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқаради?

ХПКнинг 43-моддасига асосан прокурор ўз даъвосидан воз кечиши мумкин. Прокурорнинг ўз даъвосидан воз кечиши даъвогарнинг ишни мазмунан кўриб чиқишни талаб этиш ҳуқуқидан маҳрум қилмайди. Яъни прокурор даъводан воз кечган тақдирда ҳам даъвогарнинг ишни мазмунан кўриб чиқиш тўғрисидаги талаби билан хўжалик ишини кўриб чиқиш давом эттирилиши мумкин.

Даъвогар прокурор томонидан тақдим этилган даъво аризасидан воз кечишга ҳақли. Бундай ҳолларда прокурор томонидан тақдим этилган даъво ариза кўрмасдан қолдирилади. Гарчи даъво ариза кўрмасдан қолдирилган бўлса-да, ХПКнинг 89-моддасига асосан даъвогар умумий тартибда хўжалик судига даъво ариза билан мурожаат этиши мумкин.

ХПКнинг 44-моддасига асосан давлат идораси ва бошқа идоралар хўжалик судига тақдим этилган ўз даъволаридан воз кечишлари мумкин.

Шуни эътироф этиш лозимки, даъводан воз кечишда жавобгар томонидан бирор-бир муқобил ҳаракат қилиниши талаб этилмайди. Агар даъводан воз кечиш ҳуқуқи жавобгарнинг бирор бир муқобил ҳаракат бажариши натижасида амалга оширилса, даъвогарнинг ҳаракати даъводан воз кечиш бўлиб ҳисобланмайди, чунки бу ўринда келишув муносабати англашилиб турибди.

ХПКнинг 40-моддаси 1-қисмига эътиборни қаратсак, даъвогар ўз даъвосидан ҳал қилув қарори қабул қилингунига қадар воз кечиши мумкин. Демак, даъвогар ўз даъвосидан воз кечиш ҳуқуқини биринчи инстанцияда амалга оширишга ҳақли. Шу ўринда савол туғилади: хўш, даъвогар апелляция, кассация инстанцияларида ўз даъвосидан воз кечишга ҳақлими? Шуни эътироф этиш лозимки, апелляция инстанциясида апелляция шикояти, кассация инстанциясида эса кассация шикояти билан боғлиқ масала ҳал этилишини инобатга оладиган бўлсак, бу ўринда даъвогарнинг даъводан воз кечиши ҳақида фикр юритилишининг ўзи мақсадга мувофиқ эмас.

Апелляция (кассация) шикоятидан воз кечиш, кассация протестини чақириб олиш тўғрисида фикр юритадиган бўлсак, ХПКнинг 165-моддасига асосан апелляция шикояти берган шахс қарор чиқарилгунга қадар ундан воз кечишга ҳақли.

Агар апелляция шикоятидан воз кечиш қонун ҳужжатларига хилоф бўлса ёки бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузса, апелляция инстанция суди апелляция шикоятидан воз кечишни рад этиб, ишни апелляция тартибида кўриб чиқади.

Суд шикоятдан воз кечишни қабул қилганда, агар ҳал қилув қарори устидан бошқа шахслар шикоят қилмаган бўлса, апелляция инстанциясида иш юритишни тугатади ва бу тўғрида ажрим чиқаради.

ХПКнинг 184-моддасига мувофиқ кассация шикояти берган шахс қарор чиқарилгунга қадар ундан воз кечишга ҳақли.

Агар кассация шикоятидан воз кечиш қонун ҳужжатларига хилоф бўлса ёки бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузса, кассация инстанция суди кассация шикоятидан воз кечишни рад этиб, ишни кассация тартибида кўриб чиқади.

Протест келтирган прокурор, шунингдек, юқори турувчи прокурор суд мажлиси бошлангунча протестни чақириб олишга ҳақли. Протест чақириб олингани ҳақида ишда иштирок этувчи шахслар хабардор қилинади.

Суд кассация шикоятидан воз кечишни қабул қилса ёки протест чақириб олинса, агар ҳал қилув қарори, қарор устидан ишда иштирок этувчи бошқа шахслар шикоят қилмаган бўлса, кассация инстанциясида иш юритишни тугатади ва бу тўғрида ажрим чиқаради.

Бугунги кунда бундай процессуал институтларни назарий томондан кенгроқ таҳлил этиш ва жамоатчилик эътиборига ҳавола қилиш қонунлар тарғиботи самарадорлигининг ошиши ва жамиятда ҳуқуқий маданият муҳитининг кенгайишига имконият яратади.

О. РАЖАБОВ,
ҳуқуқшунос

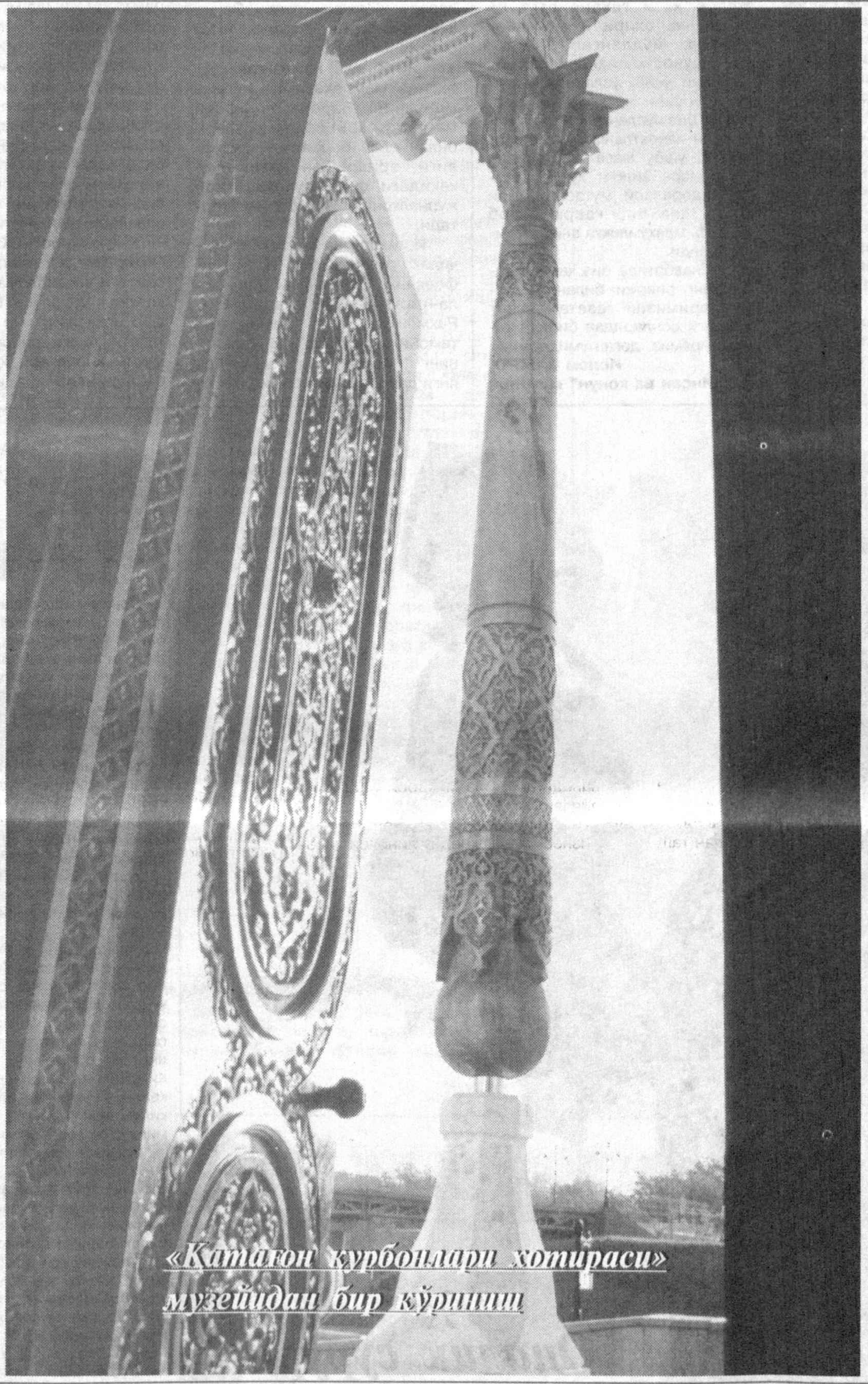

«Қатағон қурбонлари хотираси» музейидан бир кўриниш

Mitti maslahat

Рукн учун масъул: ҳуқуқшунос Т. ҚОРЁҒДИЕВ

ИСМ-ШАРИФ ҚАЧОН ЎЗГАРТИРИЛАДИ?

Оила Кодекси 226-моддасида 16 ёшга тўлган шахслар узрли сабаблар бўлган тақдирда фамилия, исм ва отасининг исмини ўзгартириши мумкин эканлиги белгиланган.

Бироқ ҳозирги пайтда амалда бўлган меъёрий ҳужжатларда фамилия, исм, ота исмини ўзгартириш учун узрли сабабларнинг тўлиқ рўйхати эмас, балки уларнинг баъзи бирлари кўрсатилган, холос.

Жумладан, бундай сабабларга:

1) агар фамилия, исм ва ота исми эшитилишида ёқимсиз бўлиши;

2) агар фамилия, исм ва ота исми миллатига тўғри келмаса;

3) хоҳишга қараб, никоҳгача бўлган фамилияга (никоҳда турган даврида ҳам, никоҳдан ажратилгандан кейин ҳам) қайтиш истагининг туғилиши;

4) оилада бир хил фамилияда бўлиш истаги пайдо бўлганда (никоҳ тузиш пайтида эр-хотин умумий фамилияни танламаган бўлса);

5) 1995 йил 21 декабрда қабул қилинган "Давлат тили тўғрисида"ги Қонуннинг 15-моддасига асосан (ушбу моддага кўра, Ўзбекистонда яшовчи шахслар, миллатидан қатъи назар, ўз исми, ота исми ва фамилиясини миллий-тарихий анъаналарга мувофиқ ёзиш ҳуқуқига эгадир);

6) ФҲДЁ идораси томонидан узрли деб топилган бошқа асослар киради.

Бундан ташқари, мураккаб бўлган фамилия (масалан, Саидабрормусахўжаев, Каримхўжамаҳмуд) ва исмларни соддалаштиришни хоҳловчи фуқароларнинг илтимоси ҳам асослидир.

Шу билан бирга ФҲДЁ идораси фамилия, исм, ота исмини ўзгартиришда зарур бўладиган ҳужжатлар рўйхатини заруратга қараб аниқлаши мумкин. Масалан, 16 ёшга тўлган шахснинг хунук эшитилиши туфайли фамилияси, исми ва ота исмини ўзгартириш тўғрисида ёзган аризасига туғилганлик ҳақида гувоҳнома ва далолатнома ёзувини илова қилиш етарлидир. Агар қайд этилган фамилия, исм, ота исми каби ўзгартиришлар киритиладиган далолатнома ёзуви йўқолган, сақланмаган ҳолларда фамилия, исм, ота исми далолатнома ёзуви тиклангач амалга оширилади.

Шуни таъкидлаш жоизки, 16 ёшга тўлган шахснинг фамилия, исм, ота исмининг ўзгартирилиши, унинг туғилганлик тўғрисидаги гувоҳномасида ота-она ёзилган устунга таъсир қилмайди. Масалан, Ҳусанов Бахтиёр Олимович фуқаролар Сатторов Умиджон Тўраевич ва Фозилова Лобархон Боқиевналар қарамоғида яшаб келиб, уларнинг фамилиясида бўлиш истагини билдириб, Сатторов Бахтиёр Умиджонович тарзида ўз фамилияси ва ота исмини ўзгартирсада, аммо туғилиш гувоҳномасининг ота-онаси қисмида аввалги ота-онаси тўғрисидаги маълумотлар сақлаб қолинади. Агар бу шахс фарзандликка ўтишни хоҳлаб, 18 ёшга тўлгангa қадар фарзандликка олиш ҳақида ҳоким қарори қабул қилинсагина ота-она қисмида ҳам янги фарзандликка олганлар ҳақидаги маълумотлар кўрсатилиши мумкин.

Яна шуни таъкидлаш жоизки, фамилия, исм, ота исмини ўзгартириш давлат божлари ундиришда ҳам турли хил кўринишларга дуч келиш мумкин. Ваҳоланки, қонунга кўра, 17-18 ёшдаги шахслардан минимал иш ҳақининг 50 фоизи миқдорида, 18 ёш тўлгандан кейин эса минимал иш ҳақининг бир баробари миқдорида бож ундирилиши қонунда белгиланган.

Кези келганда яна бир муҳим ҳолат тўғрисида тўхталиб ўтиш жоиз. Оила Кодексининг 226-моддаси 2-қисмига кўра, фамилия, исм ва ота исмини ўзгартириш тўғрисидаги ФҲДЁ идораси хулосаси ички ишлар идоралари томонидан ушбу шахс тегишлича текширувдан ўтказилгандан кейингина тузилиши мумкинлиги таъкидланган. Бундай текширишларни ўтказиш учун ички ишлар бўлимига 30 кун муддат берилган. Шу муддатда ички ишлар идораси ўзининг ижобий ёки салбий хулосасини бериши шарт. Агар шахс терговда ёки судланган бўлиб, судланганлиги олиб ташланмаган ёхуд бошқа салбий ҳолатларда ички ишлар идораси рад хулосаси бериши мумкин. Судланганлик олиб ташлангач, шахсга фамилия, исм, ота исмини ўзгартиришга рухсат берилиши мумкин. Афсуски, ички ишлар бўлимлари томонидан бундай туркумдаги ишларга совуққонлик билан қараш, белгиланган 30 кунлик муддатга ФҲДЁ идораларига хулосани юбормаслик ёки хулоса ўрнига шунчаки билдириш хати ёки эътироз йўқлиги ҳақидаги билдиргилар юборилиши ҳоллари учраб туради. Ички ишлар бўлимининг хулосасини (ижобий тарздаги) олгач, ФҲДЁ идораси мудири шахснинг аризасини қаноатлантириш ҳақида хулоса тузади ва тегишли давлат божи тўловларини ундириб, далолатнома ёзувига ўзгартиришлар киритади ҳамда янги гувоҳнома беради.

Кўрсатиб ўтилган талаблар фақатгина узрли сабаблар бўлгандагина амалга оширилади.

Biz bilgan va bilmagan tarix

ҚАТАҒОН ДАҲШАТИ

Истиқлол йилларида жамиятимизда тарихий адолатни тиклаш, Ватан озодлиги йўлида ўз азиз жонларини фидо этган юртдошларимиз номини эъзозлашга қаратилган бир қанча эзгу ишлар амалга оширилди. Мустақиллигимизнинг ўн бир йиллиги арафасида пойтахтимиздаги "Шаҳидлар хотираси" мажмуида "Қатағон қурбонлари хотираси" музейининг очилгани Юртбошимиз ташаббуси ва раҳнамолигида бошланган улуғ савоб ишларнинг изчил давом этаётганидан далолатдир. Бу қутлуғ масканга қадам қўйган ҳар бир инсон қалби, аввало, тенгсиз жасорат ва чинакам ватанпарварлик намунасини кўрсатган аждодларимиз фидойилигидан ғурур ва ифтихор туйғуларига тўлади. Ва, ҳеч шубҳасиз, бугунги озод кунларимиз қадр-қимматини чин дилдан ҳис этади. Дарҳақиқат, Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек, жафокаш халқимиз асрлар давомида не-не оғир синовлар, машаққатли кунларни кўрмади. Ўз озодлиги, эркинлиги, тинч ҳаёти йўлида курашиб, беҳисоб қурбонлар берган ота-боболаримиз жасорати тарихий хотирамиздан ҳеч қачон ўчмайди.

Таниқли журналист Холида АҲРОРОВАнинг эътиборингизга ҳавола этилаётган мақоласида бир оила қисмати мисолида халқимиз бошига тушган бахтиқароликлар, айбсиз айбдор этилган инсонлар кўргуликлари ҳақида ҳикоя қилинган.

Мустақиллик йилларида эшиклари очилган ҳужжатгоҳларда ўзим дуч келган сир-синоатлар — чор Россияси ва шўро истибдоди даврида халқимизнинг бошига тушган жабру жафолар худди ҳужжатли кинодаги лавҳалар мисол кўз ўнгимдан лип-лип ўтади. Айниқса, «Труд» газетасининг 1992 йил 4 июн сонида чоп этилган 1937 йили қайси республика ёки ўлкадан қанча киши отувга қатағонга дучор этилиши ҳақидаги кўрсатмалар тўғрисида ўйлаганда, қўрқувдан юрак орқага тортиб кетади.

Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, собиқ шўролар мамлакатидаги республикалар, област ва ўлкалар бўйича қатағон қилинажак кишилар сони олдиндан белгиланган экан. Бу масалада тайёрланган ҳужжатнинг иккинчи бобида кўрсатилишича, қатағонга дучор этилаётган қулоқлар ва бошқа аксилинқилобий унсурлар икки туркумга бўлинган. Масалан, биргина Озарбайжондан биринчи туркумда 1500 нафар одам, иккинчи туркумда 3750 нафар одамнинг қатағонга йўлиқтирилиши кўзланган.

Бу ҳужжатлар билан танишган ҳар бир одам беихтиёр даҳшатга тушади. Рўйхатнинг биринчи туркумда 73850 нафар, иккинчи туркумда 224400 нафар одамнинг отилиши ва қамаб юборилиши кўрсатилган эди. Бу қора рўйхатга тушган 66 та республика, област ва ўлкадан ҳаммаси бўлиб қанча одам қатағонга дучор этилганини ҳисоблаб чиқишга юрагим дош бермади. Энг даҳшатлиси, мустабид тузум даврида бундай мудҳиш кўрсатмалар бир эмас, балки ўнлаб марта қабул қилинган. Юз минглаб бегуноҳ инсонлар қатағон гирдобига тортилган.

Мен танишган маълумотларда, хусусан, қуйидагилар таъкидланади:

«III-ОПЕРАЦИЯНИ ЎТКАЗИШ ТАРТИБИ:

1. Операция 1937 йилнинг 5 августида бошланиб, тўрт ой ичида тамомлансин...

Туркманистон, Тожикистон, Ўзбекистон ва Қирғизистон ССРда шу йилнинг (яъни 1937 йилнинг) 10 августида, Шарқий Сибир области, Красноярск ва Узоқ Шарқ ўлкасида шу йилнинг 15 августида бошлансин..."

Бу машъум воқеаларнинг келиб чиқишига сабаб бўлган ҳужжатларга эътибор қилинадиган бўлса, ҳамма-ҳаммасига "халқлар отаси" бўлмиш Сталин бошқош эканлиги маълум бўлади.

«БУТУНИТТИФОҚ КОММУНИСТИК (большевиклар) ПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИГА

№1151 3 июн 1937 йил
Ўрток ЕЖОВГА
Обкомлар, ўлкаларнинг котибларига
Марказий Комитет Сиёсий Бюроси
51 рақамли қароридан кўчирма
1937 йилнинг 2 июлидаги қарор

94. СОВЕТЛАРГА ҚАРШИ ДУШМАН УНСУРЛАР ТЎҒРИСИДА

Область, ўлка Марказий Комитетлари котибларига қуйидаги телеграммалар жўнатилсин:

Бир вақтлар турли обла**стлардан шимолий ва Сибир районларига сургун этилган, кейинчалик сургун муддати ўтгач, юртларига қайтган собиқ қулоқлар ва жиноятко**р**ларнинг кўпчилик қисми колхоз ва совхозларда ҳамда транспорт ва саноатнинг баъзи соҳаларида советларга қарши кўпорувчилик жиноятларини бошлаб берувчи бўлаётганлари сезилмоқда.**

ВКП(б) Марказий Комитети област, ўлка ҳамда республика ИИХК вакилларига ватанига қайтган барча қулоқлар ва жиноятчиларни ҳибсга олмоқлари, уларнинг ичидаги ашаддий душманлар учлик тарафидан текширилиб, отиб ташланиши зарур, бундайроқлари эса ҳибсга олиниб, ИИХК кўрсатган ҳудудга сургун қилинмоғи жоиз.

ВКП (б) Марказий Комитети учлик таркибини, шунингдек, отиб юборилувчи ҳамда бадарға этилиши белгиланганларнинг сонини беш кун ичида Марказий Комитетга хабар қилишни талаб этади.

МК бош котиби
И.СТАЛИН»

Ушбу ҳужжатлар билан танишар эканман, беихтиёр ўзим илгари танишган бир "иш" ёдимга тушди. Бу Тошкент вилояти, собиқ Оржоникидзе тумани ИИХК туман бўлими ходими томонидан 1938 йилнинг 18 январида Муқимжон Иноғомжонов ҳақида очилган жиноий иш эди. Уни ўрганган чоғимда фикру хаёлимни чулғаб олган саволларга юқорида келтирилган қаттол ҳужжатлардан жавоб топгандек бўлдим. Бор-йўғи 17 бетдан иборат бу жиноий ишнинг биринчи бетида қамоққа олиш ҳақида қарор жой олган. Уни қамаш ҳақидаги қарорда қуйидагилар кўрсатилади: 1931 йилда қулоқ қилиниб, Украинага сургун этилган Муқимжон Иноғомжонов сургундан қочиб келиб, Тошкентнинг Бешёғоч даҳасида яшириниб юрган ва аҳоли орасида шўроларга қарши тарғибот олиб борган. Сўнгра ЎзССР Жиноят мажмуасининг 66-моддаси 1-банди билан жавобгарликка тортишга қарор қилинади.

Қатағон тегирмонининг ғилдираги шу йўсин айлантириб юборилади. Орадан икки кун ўтиб, яъни 1938 йилнинг 20 январида "иш"га қишлоқ шўроси тарафидан лотин алифбосида битилган маълумотнома тиркалади. Бунда зикр этилишича; Муқимжон Иноғомжоновнинг 4 гектар ери, от-араваси ва баққоллик дўкони бўлиб, киши кучидан фойдалангани учун 1931 йилда қулоқ қилиниб, Украинага сургун этилган. У ердан қочиб келиб, Тошкентда юради, ҳар замон Қибрайга ҳам келиб қолади. Тошкентда нима иш қилиши маълум эмас...

Ушбу сатрларни ўқир эканман, Муқимжон Иноғомжоновнинг ёши эллик олтидалигини, уй-рўзғор юмушлари билан шуғулланган, саводсиз ва ҳунарсиз хотини, Хайринисо исмли ўн уч ёшар қизи, Абдулла исмли ўн икки яшар, Убайдулла исмли ўн бир яшар ҳамда Ҳабибулла исмли бир яшар ўғиллари бўлганини эслайман-да, маълумотномадаги битиклар ҳақида фикр юритаман. Жўжабирдай жон бўлган бу оилада ерга ишлов берадиган одам бўлмаса, ерни ташлаб қўйиши керакми ёки қай йўл билан бўлса-да, иш ҳақини тўлаб, кимнингдир кучидан фойдаланса-да, тирикчилигини ўтказгани дурустми?

Ўн етти саҳифадан иборат бу жиноий ишнинг якуни ўлароқ, беш фарзанднинг отаси Муқимжон Иноғомжонов 1938 йилнинг 8 февралида отувга ҳукм қилинади ва отиб юборилади. Беш норасида етим бўлди, эндигина ўттиз олтига кирган аёл бева қолди. Бошқача айтганда, шу йўл билан бир оиланинг ёстиғи қуритилади.

Лекин бу азобларнинг охири кўринмасди. Муқимжоннинг жазога тортилиши туфайли унинг отаси Иноғомжон Иброҳим ўғли нақ жаҳаннам азобига тушиб қолади: отахоннинг тўнғич ўғли Орифжон оиласи билан Украинага сургун қилинди ва ўша ёқда 1932 йилда эллик бир ёшида бир бурда нонга зор бўлиб, очликдан ўлиб кетди. Орифжоннинг ўзи тузум азобидан ўлиб қутулиб кетгани билан унинг беш нафар ўғли урушда жон олиб, жон беришди. Кенжа ўғли Зайниддин урушда ҳалок бўлди, иккинчи ўғли Мусажон бўлса, ногирон бўлиб қайтди. Отиб юборилган Муқимжоннинг тўнғич ўғли Мустаҳкам урушда ҳалок бўлди, Акромжон эса ногирон бўлиб қайтди. Лекин ёшлиги туфайли урушга бормаган набира ўғлонлар эса амакиларининг касрига қолиб, ҳаётда кўрмаган жабр-жафолари қолмади: ўзлари истаган ўқишга ҳам кириша олишмади, севган касбни ҳам эгаллай олишмади.

Энг даҳшатлиси, уларнинг бўйнига «халқ душмани»нинг фарзандлари деган тавқи лаънат тиркаб қўйилган эди.

Фақат она Ватанимиз озодликка эришгач, жамиятимизда тарихий адолатни тикланиши, мустабид тузум даврида шаҳид кетган аждодларимиз хотирасига муносиб ҳурмат кўрсатилиши, энг аввало, ана шундай минглаб кўнгли ўксик оилаларга ёруғлик бағишлади.

Энг муҳими, Ватан озодлиги йўлидаги ҳар бир саъй-ҳаракат, фидойилик ҳеч қачон изсиз кетмаслиги ўз исботини топди.

Холида АҲРОРОВА,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

Jahon tajribasi

АҚШ: СУД ҲОКИМИЯТИ

Суд ҳокимиятининг мустақил ҳолда фаолият юритиши ҳуқуқий демократик жамият тараққиётининг асосий шартларидан бири ҳисобланади. Бу борада ривожланган мамлакатларда муайян тажрибалар тўпланган. Ривожланган давлатлардан бири бўлган АҚШ суд тизими ўзига хос тузилишга эга.

Конституцияга мувофиқ АҚШнинг учинчи ҳокимияти суд тизимидир. Америка суд тизими фуқаролик ва жиноят ишларини кўриб чиқади. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, АҚШ суд тизими яна бир неча автоном суд тизимига бўлинади. Бошқача айтганда, мамлакатда ҳар бир штатнинг федерал суд тизимида алоҳида уюшган, параллел суд тизими мавжуд. Бутун мамлакат ҳудудида фаолият кўрсатувчи федерал судлар АҚШ Конституцияси ҳуқуқ доирасига тегишли ва федерал қонунларга биноан суд идорасига қарашли бўлган ишлар кўрилади. Штат судлари федерал судлари билан уюшмаган, яъни боғлиқ эмас. АҚШнинг Олий суди ва бошқа федерал суд органлари штат судлари устидан ҳеч қандай маъмурий назоратни амалга оширмайди. Федерал суд тизими штат суд тизими каби пирамида тамойили асосида қурилган. Федерал даражасида ҳам, штат даражасида ҳам биринчи инстанция судларида кўриладиган ишлар пирамиданинг қуйи қисмини ташкил қилади. Пирамиданинг юқори қисми охирги инстанциядан иборат. Федерал даражадаги суд бу АҚШнинг Олий суди бўлса, штат даражасидагиси штат Олий судидир. Федерал суд тизимини АҚШ Олий суди бошқаради. Олий суд биринчи инстанция бўйича икки ёки ундан ортиқ штатлар ўртасидаги баҳсли, низоли масалалар, даъволар, элчилар ва хорижий давлатлар расмий вакилларининг ишларини кўриб чиқади. АҚШ Олий суди раис ва саккиз нафар аъзодан иборат. Яъни аъзолар сони тўққиз кишини ташкил этади — бу 1989 йилда Конгресс томонидан белгиланган. Унинг асосий вазифаси қуйи федерал судлар ва штат судлари қабул қилган қарор юзасидан келган шикоятларни (агарда улар федерал масалаларга алоқадор бўлса), шунингдек, АҚШ Конституцияси, бирор-бир штат қонунлари ёки мамлакат Конгресси актларига зид бўлган ҳар қандай поғонадаги суд қарорларини бекор қилишдан иборат.

Федерал судлар вертикал шаклидаги уч даража бўйича тузилган: қуйи даражани округ суди ташкил қилади. Мамлакатнинг округ федерал судлари — умумий юрисдикция биринчи инстанция судлари, яъни бу судлар жиноят ва фуқаролик саволлари бўйича ишларни кўриб чиқади. АҚШда 94 та федерал суд округлари мавжуд. Шунингдек, ҳар бир штатда ҳеч бўлмаганда битта округ суди бор. Аҳоли зич бўлган штатларда 2 тадан 4 тагача округ судлари фаолият кўрсатади. Судьяларнинг сони эса ҳудуднинг катта-кичиклиги ва аҳоли сони ҳамда ҳар биринчи инстанция округ суди иш сонининг мувофиқлигига боғлиқ. Уларнинг ҳар бирида 2 нафардан 27 нафаргача судья ишлайди. Ишлар фақат бир нафар судья раислигида кўриб чиқилади.

Федерал судларининг ўрта даражасини АҚШ округ федерал апелляция судлари ташкил этади. Агар ютқазган томон округ судининг судьяси қарорни қабул қилишда хатога йўл қўйган деб ҳисобланган тақдирда апелляциялар округ судидан апелляция судларига йўналтирилади. Апелляция судлари 12 та минтақани қамраб олган. Уларнинг биттаси Колумбия федерал округида, 11 таси эса ҳар бири 3-10 та штат ҳудудини қамраб олган округ судлари бўлиб, расмий рақамларига эга. Апелляция судида судьялар сони аҳоли сони ва минтақанинг катта-кичиклигига боғлиқ. Ҳар бир апелляция судининг таркиби 4-23 нафар судьядан иборат бўлиши мумкин. Ҳар бир иш қуръа ташлаш йўли билан танлаб олинган, таркиби уч нафар судьядан иборат суд томонидан кўриб чиқилади.

Федерал суд тизимининг юқори қисмини АҚШ Олий суди ташкил қилади.

Бошқа федерал судларининг сон таркиби Конгресс томонидан белгиланади. Федерал судларининг аъзолари Сенатнинг маслаҳати ва розилиги билан Президент томонидан тайинланади ва ўз лавозимини узоқ йиллар эгаллаб туради. Федерал судьяларнинг ишдан бўшатилиши фақат импичмент орқали амалга оширилади.

Қоидага биноан, федерал судлар доирасида алоҳида саволларни кўриб чиқиш учун махсус судлар ташкил этилмайди. Бироқ бунда иккита муҳим бўлган мустасно мавжуд:

1) Америка Қўшма Штатлари қонунларига хилоф бўлган молиявий даъвони кўриб чиқувчи — Федерал Даъво суди;

2) Америка Қўшма Штатлари қонунларига хилоф бўлган фуқаролик ишлари бўйича қарорларини кўриб чиқувчи ва қарор чиқарувчи — Халқаро савдо бўйича АҚШ суди.

Шунингдек, битта махсус федерал апелляция суди мавжуд. Бу суд Федерал Даъво суди ва халқаро савдо бўйича АҚШ судларидан апелляция бўйича юриссдикцияга эга бўлади.

Ҳар бир штат, шунингдек, Колумбия округи ўзининг мустақил фаолият юритувчи суд тизимига эга. Аксарият штатларида биринчи инстанция суди (баъзан биринчи судлар деб номланувчи округ судлари ёки минтақавий судлар), апелляция суди ва охирги инстанция судидан (одатда, Олий суд дейилади) иборат уч даражага бўлинган суд тизими бор. Федерал суд тизими каби бу ерда суд ишлари битта судьянинг раислигида олиб борилади (кўпинча қасам ичган ҳакамлар иштирокида). Биринчи инстанция судининг қарори бўйича апелляцияни учта судьядан таркиб топган суд кўриб чиқади.

Штатларнинг Олий судида ишлар мамлакат Олий судининг ҳамма аъзолари билан кўриб чиқилади. Одатда уларнинг таркиби 7-9 кишидан иборат бўлади. Аксарият штатларда судья вазифасига сайлов билан тайинланади. Судьялар партиянинг рўйхати бўйича аҳоли томонидан сайланади. Аксарият штатларда Олий судлар судьялари ва апелляция судьяларини сайлаш губернатор томонидан Сенат ёки бошқа қонун чиқарувчи органлар розилиги билан 6-15 йил муддатга, кўп ҳолларда эса қайта тайинлаш ҳуқуқи билан амалга оширилади. Бошқача айтганда, АҚШда судьяларнинг танлаб олиниш тартиби штатларга боғлиқ.

Зиёдулла МУКИМОВ,
юридик фанлар доктори

ИЗОҲТАЛАБ ЖАВОБ

ЁХУД ГАЗЕТАНИНГ ШУ ЙИЛ 18 ИЮН ВА 9 ИЮЛ СОНЛАРИДА ЧОП ЭТИЛГАН "ТИКО"МНИ КЎРГАН БОРМИ?.." ҲАМДА "ПУЛИМГА КУЙИБ ҚОЛДИМ..." САРЛАВҲАЛИ МАҚОЛАЛАРГА КЕЛГАН ЖАВОБЛАРГА ҚИСҚАЧА "ШАРҲ"

Муштарийларимизнинг ёдида бўлса, шу йилнинг 18 июнида газетамизда "Тико"мни кўрган борми?.." сарлавҳали фельетон эълон қилинган эди. Унда...

Келинг, шу ўринда чоп этилган мақоладан озгина кўчирма келтириб ўтайлик:

"— "Тико"мни йўқотиб қўйдим. Оппоқ, худди сутдек оппоқ "Тико" эди. Унинг калитини мана шу қўлларим билан ушлаган эдим. Ҳатто уч-тўрт қадам ҳайдаганим ҳам бор гап. Бунга гувоҳларим ҳам бор. Мукофотга "Тико" олганлигим ҳақида газеталарда ёзишган. Телевизорда кўрсатишган. Ишонмаяпсизми?.. Ана, кўрдингизми? Бошқалар ҳам ишонишмаяпти. Лекин "Тико" олиб, йўқотганим рост...

Мақоламизни мутолаа қила бошлаган ўқувчимизнинг хаёлидан "бир бечоранинг янги машинасини ўғри уриб кетибди-да", деган ўй кечган бўлса, ажабмас. Йўқ, адашаяпсиз..."

Ёдингизга тушдими? Ҳа, баракалла. Худди ўша — Сурхондарё вилояти Музработ туманидаги "Янгиобод" жамоа хўжалигида яшовчи ва шу хўжаликка қарашли қишлоқ хўжалиги техникаларини таъмирлаш корхонасида комбайнчи сифатида фаолият кўрсатаётган Баҳромхон Фармоновнинг хати асосида тайёрланган фельетон. Ҳўш, ана эсладик ҳам, шунга нима бўлибди, дейсизми? Шошманг-да, аввал гапимизни эшитиб олинг.

Биз мақолани ёздик. У газетада чоп этилди. Албатта, ҳар нарсанинг ўз қонун-қоидаси, тош-тарозиси мавжуд. Жумладан, газетада чоп этилаётган мақола ҳам қумга сингган сувдек беиз кетмаслиги лозим. Кимдир уни ўқиб, ўзи учун керакли хулоса чиқариб олса, яна кимдир таҳририятга жавоб йўллашга масъул бўлади. Ахир, мақола газетада чоп этилгач, унинг бирор-бир натижаси ҳам бўлиши керак-ку?

Таҳририятимизга са-а-ал кечикибгина бўлса-да, ана шундай масъул идораларнинг биридан антиқа жавоб келди. Бу жавоб хатига Сурхондарё вилояти "Машина-трактор парклари бирлашмаси" очиқ турдаги акциядорлик жамияти раиси С. Жўрақулов имзо чеккан. Хатнинг тўлиқ матни қуйидагича:

"Ушбу орқали шуни ёзиб маълум қиламизки, Сизнинг "Инсон ва қонун" ҳуқуқий газетаси ва "Ҳаёт ва қонун" ҳуқуқий журнали чоп этилган "Тико"мни кўрган борми?.." фельетони (Буни қаранги, мақола "Ҳаёт ва қонун" журналида чоп этилмаган эди. Жамият раиси Х. Жўрақулов ва "факт"ни қаердан олганини ҳозирча биз номаълум.) **"Машина-трактор парклари бирлашмаси" очиқ турдаги акциядорлик жамиятида ўрганиб чиқилди, унинг натижалари юзасидан қуйидагиларни билдирамиз.**

2001 йил 29 май кунидаги 61-сонли буйруқ асоссиз, ўйланмай ёндашилиб, шошмашошарлик билан чиқарилган бўлиб, "Машина-трактор парклари бирлашмаси" очиқ турдаги акциядорлик жамияти собиқ раиси Т. Отамуродов томонидан имзоланган. (Бу "факт" таҳририятга аввалдан ҳам маълум эди ва бу ҳақда биз биринчи мақоламизда сўз юритганмиз. Шундай бўлса-да, эҳтиросларимизни жиловлаб, жавоб хатининг давомини ўқийлик.) **"Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"ги Қонуннинг 65-моддаси 1-қисми 17-банди талаблари қўпол равишда бузилиб, мол-мулк сотиб олиш ва уни тасарруфидан чиқариш билан боғлиқ йирик битимлар тузиш учун акциядорларнинг умумий йиғилиши ва жамият кузатув кенгаши қарори чиқарилиши лозим бўлса-да, қарор чиқарилмасдан, ғайриқонуний буйруқ чиқарилган. Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 2 мартидаги 118-сонли "Халқ хўжалигида, корхона ва муассасаларда юридик хизмат тўғрисида"ги Низом талаблари қўпол суръатда бузилиб, 2001 йил 24 май кунидаги 61-сонли буйруққа жамиятда фаолият юритаётган юрист имзоси, яъни раҳбардан олдин унинг имзоси қўйилмасдан, қонунийлиги текширилмасдан юқоридаги буйруқнинг чиқарилишига йўл қўйилган. Юристнинг имзоси қўйилмасдан чиқарилган буйруқ юридик кучга эга бўлмайди..."**

Эътибор беринг-а, жавоб хатида "қўпол" равишда, "қонунийлиги текширилмасдан", "ғайриқонуний" ва яна шунга ўхшаш сўзлар қанчалик "меҳр" билан истеъфода этилган. Жавоб мактубини ўқир эканмиз, ўз-ўзидан савол туғилади: бирлашманинг олдинги раиси Т. Отамуродов шунчалик саводсиз одаммиди? Агар у саводсиз экан, нима учун вилоят миқёсидаги жамиятга раҳбар этиб тайинланган? Қолаверса, Т. Отамуродов имзолаган 61-сонли буйруқнинг ноқонунийлиги орадан бир ярим йил ўтгандан кейин маълум бўляптими? Агар 61-сонли буйруқ нотўғри чиқарилган экан, жамиятнинг юристи нега шу пайтгача бунга норозилик билдирмади? Ёки газетада фельетон чоп этилгунга қадар 61-сонли буйруқ ҳеч кимнинг эътиборини тортмаганмиди?..

Дарвоқе, саволларга чек қўйиб, жавоб хатининг давомини ўқийлик:

"Ушбу масала юзасидан вилоят "Машина-тракторлар парки бирлашмаси" очиқ турдаги акциядорлик жамияти акциядорлари ўртасида муҳокама қилиб, 2001 йил 24 майдаги чиқарилган 61-сонли буйруқ бирлашманинг мутасадди мутахассисларининг масъулиятсизлиги оқибатида асоссиз равишда расмийлаштирилганлиги ҳақида 2002 йилнинг 18 июнида вилоят прокуратурасига 4/0-361 сонли хат билан билдирилган. 2001 йил 24 майдаги 61-сонли ноқонуний буйруқнинг чиқишига йўл қўйган собиқ бирлашма бошлиғи Т.Отамуродов ўз лавозимидан озод этилди, мутасадди мутахассислар А. Маматқулов, С. Шевченколар хизмат лавозимидан четлаштирилди.

Юқорида зикр этилганларга кўра, бирлашма раҳбар ва мутахассисларининг эътиборсизлиги ва масъулиятсизлиги сабабли Музработ тумани МТП АЖ оператори Б. Фармонов маънавий зарар кўрганлиги бизни ҳам бефарқ қолдирмайди, бунинг учун сиздан узр сўраймиз".

Шу ўринда яна савол туғилади: Т. Отамуродов бизнинг мақоламиз газетада чоп этилгандан кейин ишдан олиндими ёки аввалроқми? Бирлашма мутасадди мутахассислари А. Маматқулов ва С. Шевченколар-чи? Умуман, уларнинг ишдан кетишига Б. Фармоновнинг "йўқолиб" қолган "Тико"сининг қанчалик алоқаси бор?

Агар жавоб хатида Т. Отамуродовнинг "лавозимидан озод этилиши" ва А. Маматқулов ҳамда С. Шевченколарнинг "хизмат лавозимларидан четлаштирилиши" санаси аниқроқ кўрсатилганида эди, ортиқча саволларга ўрин қолмаган бўларди. Қолаверса, мақола ёзишдан кўзлаган асосий мақсадимиз кимнидир "лавозимидан озод этиш" эмас, балки таҳририятга шикоят йўллаган Б. Фармоновнинг "йўқолиб" қолган "Тико"сини топишга ёрдам қилишдан иборат эди. Жавоб хатида эса...

Хўп, бирлашманинг собиқ раиси Т. Отамуродов 61-сонли буйруқни нотўғри чиқарган ҳам дейлик. Бунда шикоятчи Б. Фармоновнинг қандай айби бор? Уни эл орасида масхара қилиб, аслида йўқ "Тико"ни олганини мамлакат газета ва телевидиниеси орқали жар солиш кимга керак бўлган? Бу уни ҳақоратлаш эмасми? Устига-устак биринчи мақоламизда ҳам қайси буйруқ нотўғри чиққан-у, бунда асосий айбдор ким, деган саволга жавоб изламаган эдик.

Шу жойда яна бир қизиқ савол туғилади: хўш, Т. Отамуродов имзолаган 61-сонли буйруқ ғайриқонуний экан, унда бошқа механизаторларга берилган телевизор, гилам, палос, сервис ва бошқа қимматбаҳо совғалар ҳам ноқонуний берилган эканда... Ҳозирда ана шу совғалар ҳам эгаларидан қайтариб олиндими? Буйруқ тўғри чиқарилган бўлса, Б. Фармонов ҳам ўз "Тико"сини олиши лозим. Ё бизнинг фикримиз нотўғрими?..

Энди аввалги мақоламиз сўнггида мутасаддиларнинг олдига қўйган саволларимизни яна бир карра такрорлаб ўтамиз:

"Б. Фармоновнинг саволларини ўқиб шундай табиий саволлар туғилади: биринчидан, вилоятда ғалла мавсумида ўрим-йиғим илғорларига мукофот беришнинг имкони йўқ экан, нега мукофот таъсис этилди? Иккинчидан, нега вилоят ҳокимининг муовини аслида ўзи йўқ машинанинг калитини ҳаммага кўз-кўз қилди? Учинчидан, ғолиб механизатор Б. Фармоновнинг бугунгача оввора-ю сарсон бўлиб юришига ким айбдор? Тўртинчидан, хўп, унга ўша машинани "топиб" беришди ҳам дейлик, лекин унинг шунча оввора-ю сарсон бўлгани учун ким жавоб беради?"

Энди муҳтарам муштарийларимизнинг эътиборини газетамизнинг шу йил 9 июл сонида чоп этилган **"Пулимга куйиб қолдим..."** сарлавҳали мақолага тортмоқчимиз. Биз мазкур мақоламизда Қашқадарё вилояти, Деҳқонобод туманининг Й. Охунбобоев номидаги маҳалласида истиқомат қилувчи Чоршанби Рустамов ва Дурхон Муқимоваларнинг шикоят хатларидан парча келтириб ўтган эдик.

Ушбу мақоламизга Судлар департаментининг Қашқадарё вилоят ҳудудий бўлими бошлиғи вазифасини бажарувчи Н. Хуррамовнинг имзоси билан жавоб олдик:

"...Фуқаролик ишлари бўйича Ғузор туманлараро судининг 2001 йил 12 декабрь кунидаги ҳал қилув қарорига кўра, қарздор Қ. Худойбердиевдан ундирувчи Ч. Рустамовнинг фойдасига 241.600 сўм ундириш белгиланган.

Қарорнинг ижросини мажбурий тартибда ижро қилиш учун ижро варақа чиқарилиб, суд ижрочисига берилган, суд ижрочиси ижрони таъминлаш учун ижро ҳаракатларини олиб борган, яъни қарздорнинг мулкий аҳволини аниқлаш мақсадида тегишли идораларга сўров хатлари юбориб, қарздорнинг қимматли мол-мулки йўқлиги ҳақида жавоб хатлари олган. Шунингдек, суд ижрочиси қарздор Қ. Худойбердиевнинг турар жойини текшириб кўрган ва унинг уйидан сотиш учун ярокли ҳеч қандай қимматли мол-мулки рўйхатга олинмаган. Қарздор Қ. Худойбердиев ҳозирги вақтда ҳеч қаерда ишламаётганлиги сабабли қарздорнинг турмуш ўртоғи қарз миқдорни пенсиясидан тўлашга рози эканини билдириб, ариза тақдим қилган. Шунга кўра суд ижрочиси 2002 йил июнь ойида қарздор Қ. Худойбердиевнинг қарзларини унинг турмуш ўртоғини пенсиясидан ундириб бериш учун Деҳқонобод туман ижтимоий таъминот бўлимига ижро қилиш учун юборган.

Суд ижрочиси томонидан қарздор Қ. Худойбердиевдан қарз маблағини ундириш учун барча ҳаракатларни олиб бормоқда".

Жавобни ўқиб, беихтиёр «ана холос, буёғи қизиқ бўлди-ку», деб хитоб қилишингиз тайин. Негаки, жавобнинг аввалида

Mavzuga qaytib

қарздорнинг турмуш ўртоғи қарз маблағини ўз пенсияси ҳисобидан тўлашга рози бўлгани сабабли суд ижрочиси ҳужжатларни Деҳқонобод туман ижтимоий таъминот бўлимига ижро қилиш учун юборгани ёзилса, хат сўнггида "суд ижрочиси томонидан қарздор Қ. Худойбердиевдан қарз маблағини ундириш учун барча ҳаракатлар олиб бораётганлиги" таъкидланади.

Хўш, суд ижрочиси қарздордан қарзни ундириш учун қандай ҳаракатлар олиб бораяпти? Иккинчидан, қарздор Қ. Худойбердиевнинг турмуш ўртоғи ким ва у ўзи қанча пенсия олади? Ҳар ойда унинг пенсиясининг неча фоизи даъвогар Ч. Рустамовнинг фойдасига ундириладию, бу фоизни сўмга айлантирсак, у қанчани ташкил этади? Шу каби саволларга жавоб топилса ва қарздор турмуш ўртоғининг пенсия миқдори аниқланса, ундан даъвогар фойдасига ундириладиган маблағнинг аниқ ҳисоб-китоби чиқарилса, даъвогар Ч. Рустамов ўзига тегишли бўлган 241.600 сўмни неча йил давомида олиб бўлиши ҳам равшан бўлади. Шундай эмасми?..

Очиғини айтадиган бўлсак, жавоб хати таҳририятга на боши, на охири йўқ жумбоқ ҳолида йўлланган. Балки ҳуқуқшунос-мутахассислар бу жавобни ўқиб, ўзларига керакли хулосани чиқариб олишар. Лекин биз йўлланган мавҳум жавобдан қаноатланмадик. Ўйлаймизки, ушбу масала юзасидан Қашқадарё вилоят ҳуқуқ-тартибот идоралари мутасаддилари бизга яна бир карра жавоб йўллаб, мавҳумликка аниқлик киритишади.

Ўз навбатида биз ҳам воқеаларнинг ривожи билан муштарийларимизни газетамизнинг кейинги сонларидан бирида таништирамиз, деган умиддамиз.

Ислом ҲАМРО,
"Инсон ва қонун" мухбири

Mutolaa

ҲУҚУҚИЙ БИЛИМЛАР ЖАМЛАНМАСИ

"Ҳаёт ва қонун" юридик журналининг навбатдаги сони босмадан чиқди. Журналнинг мазкур сони мазмун-моҳияти билан мустақиллигимизнинг 11 йиллигига бағишланган. Ушбу сон Адлия вазири А. Полвонзоданинг "Тадбиркорликнинг ҳуқуқий ҳимояси — фаровонлик омили" деб номланган мақоласи билан бошланади. Унда мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг "2002 йилнинг биринчи ярим йиллигида Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш юзасидан устувор вазифалар ва топшириқларнинг бажарилиши ҳамда долзарб муаммоларнинг ҳал этилиши тўғрисида"ги маърузасида кичик ва ўрта бизнесни, хусусий тадбиркорликни рағбатлантириш, қўллаб-қувватлаш, тадбиркорларни ҳуқуқий ҳимоя қилиш, шартномавий муносабатларини янада такомиллаштириш борасида ўртага қўйилган вазифаларни амалга оширишда Адлия вазирлиги томонидан олиб борилаётган кенг кўламли ишлар чуқур таҳлил этилган.

Олий Мажлис депутати Иброҳим Ғафуровнинг Ўзбекистон Қаҳрамони, Олий Мажлиснинг Халқаро ишлар ва парламентлараро қўмитаси раиси Эркин Воҳидов билан ўтказган "Шериклик ва ҳамкорлик — келажак йўли" деб номланган суҳбатида мамлакатимиз парламентининг Европа иттифоқи мамлакатлари парламентлари билан олиб бораётган ҳамкорлиги, эришилган натижалар ҳақидаги фикр-мулоҳазалари журналхонлар эътиборини тортади.

"Истиқлол ва миллий қонунчилик" рукни остида Б. Мустафоевнинг "Жамиятни ҳаракатлантирувчи куч", академик Ҳ. Раҳмонқуловнинг "Демократик тамойили устувор", Н.Жўраевнинг " Қонунчилик ислоҳотида янги давр" ва М.Сирожиддиновнинг "Манфаатдорлик — муваффақият гарови" каби мақолаларида истиқлол йилларидаги миллий қонунчилигимиз ривожи атрофлича таҳлил этиб берилган.

"Адвокатура: муаммо ва ечим" деб номланган "давра суҳбати"да эса адвокатура тизими, унинг жамият тараққиётидаги ўрни ва аҳамияти, ҳимоячиларнинг обрўсини янада кўтариш, бу борадаги қонунларни такомиллаштириш масалалари хусусидаги фикр-мулоҳаза ва таклифлар баён этилганки, бу ҳеч шубҳасиз, соҳа ривожига хизмат қилади.

Ҳуқуқшунос О. Муҳаммаджоновнинг "Ўзбекистон: парламентаризм ислоҳоти" мақоласида мамлакатимизда икки палатали парламентни шакллантириш жараёнлари ҳақида мулоҳаза юритилган бўлса, С. Мирсафоевнинг "Инсон ҳуқуқи кафолати" мақоласида "Жиноий жазоларни либераллаштириш муносабати билан Жиноят, Жиноят — процессуал кодекслари ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисида кодексига ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисида"ги Қонуннинг ижроси масалалари таҳлил этилган.

Ҳуқуқшунос С.Хидировнинг "Амир Темур давлатининг ташқи сиёсати ва дипломатияси" сарлавҳали мақоласи билан танишар экансиз, Амир Темур салтанати ташқи сиёсатининг энг муҳим қирралари ҳақидаги тасаввурингиз янада бойийди.

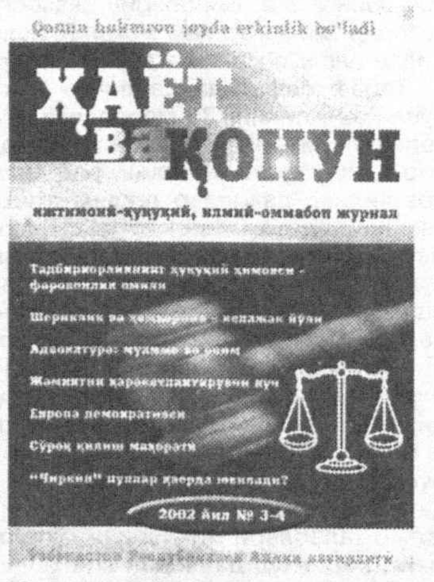

Юридик фанлари номзоди Э.Эгамбердиевнинг "Даъво ва унга қарши ҳимоя воситалари", Г. Худойбердиеванинг "Ижрочилик ҳуқуқлари", Б.Саломовнинг "Ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тизими", Қ.Мусаевнинг "Лизинг муносабатлари", А.Қурбоновнинг "Сўроқ қилиш маҳорати", Б.Самаровнинг "Хориж инвестицияси", К.Рашидовнинг "Халқаро автомобил қатнови", Т.Карамиддиновнинг "Тортишувчилик ва тенг ҳуқуқлилик тамойиллари" каби мақолаларни ўқир экансиз, ҳуқуқ оламининг янгиликлари билан яқинроқ танишасиз.

Журнал рангли муқовада чоп этилган бўлиб, унда мустақиллик йилларида бунёд этилган иншоотлар, бунёдкорлик ишлари ҳамда байрам тантаналарини акс эттирувчи фото-лавҳалар берилган.

Оналик сурури

Attang!

ВИЖДОН АЗОБИ

Донишмандлардан бири умр бизга унинг ҳар бир дақиқасини мардонавор ҳимоя қилиш учун берилган, деган фикрни айтган экан. Албатта, бу фикр инсон умри ҳамма нарсадан бебаҳо деган маънони англатибгина қолмай, уни беҳуда елга совурмаслик, ҳар бир лаҳзасини турли хил иллатлардан ҳимоя қилишга ундайди. Бундан ташқари, одам бу дунёда фақат ўзи учун яшамайди. Ҳар биримизнинг умримиз ўзимиз билан бирга фарзандларимиз, ёру дўстларимиз учун ҳам қимматлидир.

Аммо ҳаётда ана шу ғанимат умрнинг қадрига етмайдиган, ножоиз хатти-ҳаракати билан уни елга совурадиган, энг ёмони, бегуноҳ кишиларнинг ҳаётини заҳар-заққумга айлантирадиган кимсалар ҳам учраб туради.

Эшназар ҳам ана шундай кимсалар сирасига киради. У ичкиликка муккасидан кетди-ю, инсонийлик қиёфасини йўқотди. Уйда қўлга нима илинса пуллаб, ароқ олиб ичди. Уч нафар фарзанди, хотини ҳам кўзига кўринмай қўйди. Табиийки, ароқнинг касрига рўзғорнинг баракаси учиб, оиладан файз кетди. Саида эрининг қилмишларидан безиб, рўзғори учун ишлатадиган пулларини у ер-бу ерга яшириб, кун кўрадиган бўлди.

Ўшанда оила аъзолари ўртасида ўзаро ишонч йўқолган оддий кунларнинг бири эди. Саида рўзғорнинг бир корига ярар, деб жамғарган бир минг беш юз сўм пулини тахлоқлик кўрпалар қатига яширгач, кўнгли бироз тинчигандай бўлди. Уйқуга ётди-ю, аммо ниманидир босинқираб яхши ухлолмади. Айқаш-уйқаш туш таъсирида ўрнидан турган Саида пулларни яширган жойидан олиб санаб кўрди, бироқ иккита икки юз сўмлик йўқ эди. Эри одатдагидек маст-аласт ухлаб ётарди. Кимдан гумон қилишни билмай турганда, ёнига 9 ёшли қизи Муниса келди. "Тўғрисини айт, тўрт юз сўмни сен олмадингми", деб дағдаға қилди она. Қизидан "йўқ" деган жавобни эшитган Саида ғазаб отига минди, овозини бироз баландлатиб, яна ўша саволини такрорлади.

Одамзот хом сут эмган банда-да! Бир неча дақиқадан кейин қандай воқеа рўй беришини ҳамиша ҳам англаб етавермайди. Онанинг қизига овозини баландлатганидан Эшназар уйғониб кетди. Унинг кечаги ичган "заҳар-зуққум"дан боши карахт эди. У қизи ёнида ҳозир бўлиб, Мунисанинг юзига тарсаки туширди. Нимжон қизча ерга йиқилди. Шу билан жанжал ниҳоясига етганида, эҳтимол, пулни ким олгани кейинроқ аниқ бўлармиди? Лекин бундай бўлмади. Эшназар ҳовлига чиқиб кетиб, қўлида ток навдаси билан уйга қайтиб кирди.

Фарзандларига заррача ҳам ибрат-намуна бўлишга арзимайдиган ароқхўр ота ваҳшийлашиб, қўрқувдан дағ-дағ титраётган қизчанинг нозик жуссасига ток навдаси билан кетма-кет ура бошлади. Шунда Муниса пул даҳлизда эканини айтади. Лекин даҳлизга чиққач, "пул йўқ экан", дея уйга қайтиб киради. Эҳтимол, Муниса пулни олмаган, отасининг ғазабидан қўрқиб, ёлғон гапиргандир. Ахир, у ҳали гўдак. Мунисанинг жавдираб қарашларидан Эшназарнинг кўнглида оталик меҳри, шафқат уйғонмади. Аксинча, у беш ёшли қизчаси Ўролой, хотини Саиданинг кўз ўнгида Мунисани яна калтаклайди.

Шундай паллада юрагининг бир четида фарзандини тўққиз ой кўтарган онанинг ҳолатини бир тасаввур қилинг-а?!. Она ваҳшийлашган отанинг йўлини тўсиб қизини қутқаришга ҳарчанд уринмасин, бунинг уддасидан чиқолмади. Бир кун жанжал чиққан уйдан қирқ кунлик барака кетади, деган гап бор. Эшназар Эргашев хонадонида беш-ўн дақиқа ичида юз берган жанжал оқибати жуда хунук тугади. Энди унинг жароҳатини ҳеч қачон оила аъзолари, қариндошлар юрагидан ювиб бўлмаса керак. Ота фарзандини таёқ билан тарбиялайман деб, унинг ёш умрига зомин бўлди.

— Қизинг ўлмадими? — деди Эшназар ҳовлидан бироз ташвишланган қўйда уйга кириб.

— Шунча таёқдан кейин ўлмайдими, — дея жавоб берди Саида.

Мунисанинг ранги кўкариб кетган, танасида жондан асар ҳам йўқ эди. Ота-она бир муддат жасад олдида жим қолишди. Сукунатни Эшназар бузди:

— Мунисани уриб ўлдирганимни бирон кишига айтсанг, сени ҳам шу кўйга соламан. Одамларга қизимиз томдан йиқилиб ўлди, деб айтамиз. Гап шу ерда қолсин.

Эшназарнинг отаси Ялғош ака, укаси Исмоил ва унинг хотини Муҳаббатлар ҳовлига чақириб келинади. Мунисани томдан йиқилиб ўлди, деган гап чиқаришни, шу йўл билан жиноят изини ёпиб юборишни улар ҳам маъқуллашади. Эртаси куни жасадни дафн қиладилар.

Саиданинг қариндошларига Мунисанинг ўлими ҳақида хабар қилишмайди, сир очилиб қолишидан қўрқишади.

Орадан икки кун ўтгач, Саиданинг туғишганлари кўчадан Мунисанинг вафотини эшитиб фотиҳага келадилар. Шунда Саида отасига қизининг қотили ўз отаси эканлигини айтиб, йиғлайди. Шундан сўнг сир очилади. Тергов жараёнида воқеа тафсилотлари тўла аниқланади.

Бу мудҳиш воқеа одамларни атрофга ҳушёррок қарашга чорлаши керак. Айниқса, Э. Эргашев истиқомат қиладиган Каттақўрғон туман "Мойбулоқ" ширкат хўжалиги Ёнбош қишлоғи фаолларига таъна қилишга ҳаққимиз бор. Маҳалла раҳбарлари Эшназар Эргашевга берган тавсифномада судланувчи пахтадек оқ, мусичадек беозор қилиб кўрсатган. У гўё жамоат ишларида, тўй-у маъракаларда фаол эмиш. Агар маҳалла оқсоқоллари ва қариндошлар нотинч оиладаги муҳитга бефарқ бўлмаганда эди, аҳвол шунгача етиб бормасмиди?

Тўғри, қотил ота одил суд олдида қилмишига яраша жазо олди. Лекин у виждон азобидан қутула олармикан? Сиз нима дейсиз, азиз муштарий?..

Абдумажид НОРБЎТАЕВ,
ҳуқуқшунос
Ҳамид ЭГАМ,
журналист

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

— Нега кўзинг ости кўкарган?
— Эрим урди.
— Устидан арз қилмадингми?
— Касалхонадан чиқсин, нима қилишимни яхши биламан.

* * *

Ўқитувчисини кўргани касалхонага борган бола синфдошларига хафа бўлиб деди:
— Аҳвол оғир, эртага у дарсга келади.

* * *

— Ернинг оғирлиги қанча? — сўради ўқитувчи боладан.
— Одамлар биланми ёки одамларсиз?

Jinoyat va jazo

ЎТМАГАН ҲИЙЛА

Ёмон хаёл одамни бузади дейишади. Холисхон ҳам кўпдан буён бир шум режани ўйлаб уйқуси қочар эди. Нима қилиб бўлса ҳам, мўмай пул топиш керак. Лекин уни қандай қилиб топиш мумкин? Бир сафар у Сулаймонова номидаги тор кўчанинг 6-хонадонида бир новвосни кўрган эди. Уни эгаси назарида ҳайвонга бирмунча бепарво кўринди. Бояқиш новвос ҳар доим оғилхонада қамалиб ётади.

Бу ҳақда қўшниси Санжар Сулаймоновга айтди. Санжар муқаддам судланиб, тавбасига таяниб қайтган, аммо бекорчиликдан эртадан кечгача магнитофонни ванғиллатиб ётгани ётган эди.

— Нима қилиш керак? — деб сўради Санжар Холисдан.

— Ўша новвосни гумдон қилсак, ютуқ бизники. Кам деганда юз минг сўмдан зиёдга олади.

— Агар қўлга тушиб қолсам, яна "ўша ёққа" кетаман-ку, — дея бироз тихирлик қилди Санжар.

— Э, юрак борми сенда, ахир?! Қамалганинг билан амнистия тегиб тезда озод бўлиб келдинг-ку... Лекин бу сафар хамирдан қил суғургандек иш қилайликки, изимизни ит ҳам топа олмасин!

Шу пайт Қирғизистоннинг Аравон туманида яшовчи жияни Санжар Холиқов эшикдан кириб келди. Холисхон қувонганидан жияни билан қучоқлашиб кўришди. Ҳол-аҳвол сўради. "Мана, тайёр дастёр келди. Уни бу ерда ҳеч ким танимайди. Молхонага кириб, новвосни олиб чиқиб беради. У ёғига худо пошшо!" Амманинг кўзлари севинчдан чақнади.

Жиян Санжар даставвал аммасининг режасини тушунмади. Тушунгандан сўнг эса бир сесканди.

— Қўрқма, сенга ҳеч нима қилмайди. Молхонадан новвосни етаклаб олиб чиқиб, берсанг бас. Уёғини ўзимизга қўйиб бер! — деди амма шошиб.

Санжар рози бўлди. Ўн беш ёшли, ҳали оқ-қорани яхши англаб етмаган жиянни режа асосида ишга "жалб" этиш осон кечди.

Саккизинчи апрелга ўтар кечаси уччовлон Марҳамат шаҳри, Сулаймонова номидаги 5-тор кўча, 8-уй, 6-хонадон молхонаси ёнига келишди. Қарашса, молхона эшигида битта эмас, нақ учта қулф осиғлиқ. Санжар Сулаймонов бунақанги қулфларини очишга устаси фаранг бўлиб кетмаганми, қўлидаги калитларни қулфга солди, ниҳоят, дарвоза очилди.

Санжар новоснинг арқонини еча солиб, уни амманинг жияни, Санжар Холиқовнинг қўлига тутқазди.

— Қани, етакла, азамат, — деди болакайнинг елкасига беозор уриб. — Тезроқ, вақтни қўлдан бермаслик керак!

Новвос хамирдан қил суғургандек осон қўлга киритилди-ю, лекин уни қаёққа олиб боришга ўйланиб қолишди.

Бу савол Холисхоннинг ҳам, Санжарнинг ҳам бошини қотирганди.

— Ҳа, топдим, — деди Холисхон бир пайт қичқиргудек овозда. — Тўхтасин Мирзаев номидаги ширкат хўжалигидаги Розияхонникига олиб борамиз. Танийсанми уни, 6-уйда яшайдиган Розияхон Болтабоева-чи?

— Ҳа, танийман, — деди Санжар ҳам кўзлари чақнаб.

— Шуникига қўйиб турамиз. Бунинг учун гапни бир қилиб олишимиз зарур. Бузоқ кимники деса, меники дейсан, бир-икки кун сизларникида тура турсин, бозор куни сотамиз, деб айтасан. Келишдикми?

Йўл-йўлакай маслаҳат "пишди".

Розияхон Болтабоева новвос етаклаган уч "шоввоз"нинг кутилмаган ташрифидан ҳайрон қолди. Шундай бўлса-да, меҳмон отангдан улуғ, деган нақлга амал қилиб, уларни хуш қабул қилди. Улар етаклаб олган новвос унда шубҳа уйғотди. Аёлнинг хомушлигини сезган Холисхон шошиб муддаони тушунтира кетди.

— Бу новвосни иложини қилсангиз қўйга алмаштириб қўйинг. Унгача бирортаси кириб, новвос кимники, — деб сўраб қолгудай бўлса, ўзимники денг, хўпми? Кейин хурсанд қиламан.

Уччовлон кетгач, Розияхонни гумон юки эза бошлади. Нима қилишини билолмай, гарангсиб турди. Эртаси куни туман ички ишлар бўлимига қўнғироқ қилиб, шубҳа-гумонларини уларга айтди.

Энди гапни новвоснинг қонуний эгаси Узрохон Ҳасановадан эшитинг:

— Кўнглим сездими, ҳар ҳолда новвосдан хабар олиш учун чиқдиму, молхонанинг дарвозалари ланг очилиб қолганини кўриб юрагим "шув" этди. Бир яшарлик новвос ўрнида йўқ эди. Хайриятки, ички ишлар бўлимидан эртасигаёқ, яъни 9 апрел куни қўнғироқ қилишиб, йўқолган новвос топилганини айтишди.

Шу ўринда новвоску эгасига қайтарилибди, учовлон "шоввоз"нинг тақдири нима бўлди, деган ҳақли савол туғилиши шубҳасиз. Бузоқ жонивор сомонхонага етмади, аммо уччов "шоввоз"нинг югургани сомонхонагача бўлди. Амманинг ҳийласи бу гал ўтмади. Ҳавойи майлни ўйлаган Холисхон Холиқова ва Санжар Суламоновлар қилмишига яраша жазо олишди. Аммасининг гапига кирган Санжар Холиқовнинг вояга етмаганлиги инобатга олинди...

Бахтиёржон ЙЎЛЧИЕВ,
адлия маслаҳатчиси

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир: Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Бўритош МУСТАФОЕВ
Пўлат САМАТОВ
Хуршид СОДИҚОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Холли НОРБОЙ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй.
Буюртма Г-721. Тиражи — 10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 21-00

Навбатчи: Бобомурод РАЙИМОВ
Саҳифаловчи: Жаъфар ЖАББОРОВ
Компьютер операторлари: Мадина АБДУЛЛАЕВА, Дилноза ШОКИРОВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047, Тошкент шаҳри, Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18 (умумий бўлим), 133-70-65, 133-84-50

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин. Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.